Wijk, Viken och Siöhierta

Bidrag till adelssläkterna Wijks och Siöhiertas äldre personhistoria

Henrik Karlsson 2020

Huvuddelar med sidhänvisning: Antavla för skepparen Erik Nilsson Wijk, född 1755 (6), Överstyrmannens Erik Andersson (Wijk) familj (10), Skepparens Erik Nilsson i Viken familj (14), Konstapeln Nils Rasmussons i Viken familj (18), Gården Viken i Björlanda socken – karta och historik (19), släkten von der Wijk/Siöhierta (21).

Bilagor:A=Göteborgs rådhusrätt 1756 och Västra Hisings häradsrätt1755 (30), B=Sammandrag av VHHR 1749, 9/2 och 8/6 (32), C=Skeppare Henrik Eriksson Wijk (33), D=Sjöförsvaret, grader och fartygstyper (34), E=Heraldik (38), F=Dokument från 1497 om Viken (40), G=Forskning med hjälp av mantalslängder (43), G=större karta över Hisingen (45).

Bakgrund

Grosshandlaren i Göteborg Olof Wijk d.y. adlades den 24 oktober 1890 som den näst siste adlade i Sverige och introducerades 1891 som ätt nummer 2342 på riddarhuset med behållande av namnet. Den adliga ätten utslocknade på svärdssidan med sonen Hjalmar Wijk (1877–1965), som var ogift (Wikipedia). (Den sist adlade i Sverige var den kände upptäcktsresanden Sven Hedin, 1902. Förf. anm.)

Släkten Wijk härstammade från Viken Mellangård i Björlanda socken på Hisingen, men de manliga anorna kan enligt översikter på nätet följas bakåt i tiden till släkten Kock i Röra, vilkens äldsta kända släktled var Hans Nilsson Kock, som 1573–1603 var helgårdsman i Röra i samma socken. Om man skärskådar generationerna före den som först antog Wijk som släktnamn, kofferdikaptenen i Göteborg Erik Wijk (1755-1818), slås man av att det fattas uppgifter om kvinnorna till flera generationer. Dessutom har det blivit fel i fråga om vissa namn, och ofullständigheter på grund av icke utnyttjat källmaterial.

När jag för precis 40 år sedan började släktforska kom jag snabbt att vilja gå igenom och skriva av och kopiera alla bevarade källor för Björlanda och grannsocknarna Torslanda och Öckerö (den sistnämnda i avsikt att skriva om havets näringar från äldsta tid och alla de personer som var verksamma inom dem, resulterande i boken *Havet var vårt liv* (1995)). Tidigt fick jag härigenom kunskap om personer från de tre frälsegårdarna Viken och kunde besvara frågor från andra forskare och reda ut problem som fanns genom olika uppfattningar bland experterna. Jag skrev då (1996) en artikel om släkten Wijks äldre led i Viken Mellangård, men den kom aldrig att bli publicerad. Det var kanske lika bra, då det visade sig att jag under alla år som gått hittat och fått tillgång till ytterligare källor. En källa är några sjöfartsmål i Göteborgs rådhusrätt, vänligen meddelade av Göteborgsforskaren Lars-Olof Lööf, en annan var mantalslängderna som blivit lättare åtkomliga genom SVAR och Arkiv Digital. Den föreliggande artikeln grundar sig nu på en totalinventering av den här släktgrenen i alla bevarade källor från tiden fram till en bit in på 1700-talet, vilken förvandlar den ovan nämnda till endast ett litet pilotprojekt. Jag har måst utöka omfattningen till att även behandla själva Vikens tre gårdar och den associerade släkten Siöhierta-von der Wijk. Dessutom har jag upptäckt att det finns mycket att läsa på om båtsmän, befälsgrader och värvningar, liksom den för dessa släkter intressanta heraldiken som jag

inte gått in på så mycket tidigare när jag forskat i adelssläkter. Dessa två utvidgningar har fått var sitt avsnitt.

Det största problemet med forskning i Björlanda är att en brand förstört kyrkböckerna från de första 100 åren. Ett annat stort problem är att en stor del av bouppteckningsarna från mitten av 1700-talet för Västra Hisings härad felaktigt blivit bundna ihop med Inlands Södre härad. Detta blev jag uppmärksammad på av Hisingsforskaren Anna-Stina Karlsson, som skickade mig register över dem (Björlanda 31 stycken, 1746-94). Något som också delvis kunnat ersätta de saknade kyrkböckerna är kyrkböcker från grannsocknarna Torslanda, Lundby och Tuve som finns bevarade. Domböckerna är givna ersättningar, men har av tidigare forskare inte använts fullt ut. Jag har hittills gått igenom dem från början 1658 och t.o.m. 1784. En viktig ersättningskälla är även båtsmansrullorna.

Källor och förkortningar:

AD= Arkiv Digital

SVAR=Riksarkivets digitaliserade svartvita mikrofilmer, gratis tillgängliga via nätet. I vissa fall behövs både SVAR och AD, t.ex. i fråga om mantalslängderna, där alla år inte är med i endera av dem. En fördel som mtl i SVAR har är att de kommer upp sockenvis, så att man inte behöver leta upp registret för resp. år och därifrån leta sig till rätt sida. Detta är särskilt viktigt när man vill läsa en hel serie med år. AD kan verka trevligare genom att man har fotograferat i färg.

BN=Bengt Nilsson: *Flottans officerare 1698*. Modern sammanställning, tillgänglig på nätet.

Clemensson Sr=Landsarkivarien i Göteborg Gustaf Clemensson. Hans nyligen avlidne son Per Clemensson känd för sin serie böcker om släktforskning. Genealog och arkivman (Wikipedia).

OD=Olga Dahl=Göteborgsforskare och författare till det stora verket om *Göteborgs tomtägare 1637-1807*. Rotar och tomter beskrivs var för sig, och för många släkter görs genealogiska och biografiska utvikningar. Det är tillgängligt via nätet.

Elgenstierna=Gustaf Elgenstierna: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor* i 9 band, nu med 2 band med rättelser och kompletteringar. Finns inte på nätet.

Margareta Eriksson=Känd Hisingsforskare. Skrev pärmen *Hisingsfolk* som finns på Landsarkivet.

Lewenhaupt=Biografier över *Karl XII:s officerare*. Tillgänglig på nätet.

Schlegel=Schlegel & Klingspor: *Den med sköldebref förlänade men ej å Riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor.* Hittas i AD.

Charta sigillata=stämplat papper som användes för lysningssedlar 1733-48. Ersättningskälla för förlorad vigselbok som i Björlanda. Har dock bara hittats för åren 1734 och 1742. Finns i AD.

DN=Diplomatarium Norvegicum. Medeltida brev och tingsrättskopior om gårdsöverlåtelser och gränser och mycket annat. Det finns även danskt och svenskt diplomatarium. Alla tre åtkomliga via nätet.

Enr=enrolleringen. Inventering av sjöfolk 1700 då rotebåtsmännen inte räckte till inför det förestående kriget (1700-1720). Värvningen skedde 1704, och sedan ytterligare gånger under 1700-talet. De första

är 1704, 1716, 1717, 1727, 1729, 1735 och 1746, vilka använts här. De utgör en värdefull komplettering till saknade kyrkböcker, men åldersuppgifterna får tas med mer än en nypa salt.

Förmögenhetslängden=beskattning för finansiering av Karl XII:s krig, genom det s.k. kontributionsränteriet. Finns på Riksarkivet och på nätet, där Morlandaforskaren Rolf Berlin skrivit rent och ordnat detta i en föredömlig form med register.

LR=Länsräkenskaperna med olika skattelängder och uppgifter om gårdar. Tillgängliga via AD. Under den danska tiden fördes även listor över gårdsövertagande (taga) och huvudtionde=vigda.

RG=Riksgälden. Parallell längd över skattebefrielse (avkortning) till mantalslängderna (mtl) och för vissa år fullständiga mtl som kan ge andra uppgifter än de vanliga mtl. Det finns även tullräkenskaper och för vissa år mtl för Göteborg som inte finns någon annanstans. Finns för åren 1719-65. Även i AD.

Skeppslistan 1672=Inventering av alla svenska skepp, gjord av Kommerskollegium. Fotostatkopia.

Tiondesättningen 1694=Landskontoret G III e:1. Ger uppgifter om jordens beskaffenhet och förmåga till denna beskattning. Kan jämföras med jordrannsakningen 1662 efter övergången till Sverige.

Öresundstullen=den för Danmark så viktiga inkomstkällan och medlet för politisk kontroll. Upptogs i Helsingör av de tusentals skepp som årligen passerade från 1400- till 1800-talet. Vackert skrivna och nu tillgängliga på nätet via danska Arkivalier online och holländska Sound Toll Registers, med något olika layout. Den senare har även ett utmärkt, sökbart register.

RR=Rådhusrätt (KR=i förekommande fall; kämnärsrätt/underrätt)

ISHR=Inlands Södra Häradsrätt

VHHR=Västra Hisings Häradsrätt

ÖHHR=Östra Hisings Häradsrätt

Allmänt gäller att domböckerna som använts är de s.k. *renovaten* som förvaras i Advokatfiskalens arkiv i Göta hovrätt, men nu är tillgängliga via AD. Ibland har renovatet kontrollerats med originalet. Detsamma gäller rådhusrättens protokoll. Olga Dahls verk om tomtägarna medtar inte andra än dem som hade direkt samband med tomtägare som nämns i protokollen. I dessa protokoll nämns dock även folk från hela Göteborgs närområde i Bohuslän, Västergötland och Halland. Dem som tillhör denna kategori har jag gått igenom för åren 1642-1718 och skrivit notiser om personer på Hisingen och släkter jag varit intresserad av. Detta material har också använts här.

Övrigt

Namnen är normaliserade utom i direkt citat. Genom särskilda avsnitt för personer från antavlan blir vissa upprepningar ofrånkomliga. Jag har använt en stor notapparat som gör att huvudtexten blir mera överskådlig. Men det skall påpekas att det som hänvisas till noterna också är viktigt. Artikeln vänder sig till en blandad läsekrets och har en lite personlig vinkling, då den är ämnad att publiceras i den lokala släktforskningstidskriften som nås via oosf.se. Orter i Björlanda skrivs utan sockennamn.

Aktuellt läge

Om man söker uppgifter om släkten Wijk på nätet finner man översikter med delvis olika slutledningar. Ingen har alltså efter mitt pilotprojekt 1996 publicerat sådana uppgifter som jag hittat. Det känns därför angeläget att göra en riktig sammanställning av de äldre generationerna. Incitamentet blev den här

gången en fråga från en nybliven forskarkollega, vilken ledde till en uppdatering och en mera systematisk framställning. Impulsen till att göra utredningen på 1990-talet var en fråga från Arne Berggren i Göteborg, vilken funnit viktiga skillnader mellan det som auktoriteterna Elgenstierna och Clemensson Sr tillkännagivit och det som Margareta Eriksson kommit fram till. Jag hade själv en djupgående brevkontakt med henne, men inte om släkten Wijk. Arne Berggren tillsände mig dock kopior på den korrespondens han haft med henne om släkten Wijk.

Det finns källor, vilka, där kyrkböcker, boupptecknings och domboksnotiser saknas, tillsammans ger en tillräcklig säkerhet som borde tillfredsställa även en riddarhusgenealog. Genom mantalslängderna kan man t.ex. få veta barns namn, vigselår, makars härkomst, dödsår och flyttningar. Denna källa är ovärderlig, särskilt vid forskning om tiden före år 1800. Min sammanställning nedan kommer att visa hur dessa och de andra nämnda källorna har kunnat användas.

Översikter över släkten Wijk som man kan hitta är:

1. Wikipedia, med samma uppgifter i den nya nätupplagan av *Det gamla Göteborg*. Där sägs att överstyrmannen vid flottan Erik Nilsson Wijk (1674-1747) var den förste att bära släktnamnet och att sonen kofferdistyrmannen Olof Eriksson (1718-1800) också bar det. I en Wikipediaartikel (*Wijk nr 2342 – Adelsvapen – Wiki*) sätts Olof Eriksson (född 1718) som tabell 1 (familj 1), medan man i en annan (*Wijk – Adelsvapen – Wiki*) har sonen Erik Wijk (född 1755) som tabell 1. Numreringen utgår i stamtavlor över namnsläkter oftast från den äldsta generationens äldsta barn. Mest logiskt vore väl att börja med den första familjen som bar släktnamnet (inte äldsta barnet) och sätta den som tabell/familj 1, men att även nämna dess föräldrar.

2. I originalet till *Det gamla Göteborg (*tillgängligt via nätet – projekt Runeberg*)* står dock riktigt att Olof Wijks (d.ä., född 1786) far, sjökaptenen Erik Wijk (född 1755) tagit namnet efter hemtrakten.

3. Riksarkivet: släktnamnet antaget av sjökapten Erik Wijk (född 1755).

4. Svenska släktkalendern (red. Elgenstierna): den äldste kände medlemmen i släkten var Olof Eriksson (1718-1800) och sonen Erik den förste att använda släktnamnet.

5. Svenskt biografiskt lexikon (även sökbar via nätet) tar inte upp släkten.

6. Elgenstiernas Svenska adelns ättartavlor som inte är åtkomlig via nätet ligger till grund för vissa av de ovan nämnda källorna.

Frågor

När kan man säga att släktnamnet etablerades? Det kan vara när en person själv skrev under med släktnamnet och att det konsekvent användes i officiella sammanhang, samt att barnen sedan bar det. För släkten Wijk finns olika uppfattningar. Den här artikeln skall försöka reda ut vilken som är rätt.

Hur användes tillnamn förr i tiden? Nästan uteslutande togs ett sådant efter hemorten när en person flyttade till annan ort, t.ex. vid giftermål. Det användes nog först inte lika mycket av personen själv som av myndigheterna (t.ex. vid skattskrivning), dock mer av vederbörande under senare tid vid inflyttning i städer. Många sjömän fick, och använde, ett tillnamn för att särskilja dem från andra med liknande namn när de drog ut i världen. Någon konsekvens kan sällan ses. Ett exempel är släkten Wijk, där Erik Nilssons (född 1674) son Anders kallades *Andris Dirckzen Hising van Gothenbourg* när han 1753 kom i holländsk tjänst. Han tyckte alltså namnet Hising vara bättre än Wijk, då det var mera känt i Holland. Här kan nämnas att namnet Erik blev Dirck (Didrik, Dirik) i Holland, liksom Börge blev Berndt, Olof blev Roelof (Rolof) och Nils blev Cornelius (Carnelis, Cornels - just detta namn återkommer vi till).

Hur skall namnet stavas? Släkten har behållit den gamla stavningen med w för v och ij för i (jfr Hijsing). Skrivningen ij används ännu i Holland. Det kunde lika gärna ha skrivits Vik. Ortnamnet Viken är ju en bestämd form. Men det obestämda *Viigh* fanns redan 1497 (DN) och användes parallellt med *Vighen*. Särskilt efter att Bohuslän blivit svenskt har den egendomliga, och i grunden omöjliga, formen *Vikan* erövrat viss plats. Vikan är ett av många exempel på en klåfingrig försvenskning (förfining, som man väl tänkte) av dialektala former. Viken uttalades, och gör det alltjämt, som *Viga*. *Vikan* blir då en dubbelt bestämd form (och motsvarar ”Vikenen”), helt onödig eftersom formen Viken redan finns.

Var släkten Wijk enhetlig? Nej, det fanns många som kallade sig så. Det kan man utläsa av t.ex. släktnamnsregistret för Göteborgs och Bohus län på Landsarkivet, numera tillgängligt via Arkiv Digital. I Kungälv fanns en gård Viken, som nämns flera gånger i gamla domböcker och boupptecknin gar. En båtsmansrote i Backa socken på Hisingen hette Wijk (nr 26). Min forskning om Hisingen har visat att det fanns en kronobåtsman *Tore Wijk* i Härröd, Tuve sn, i slutet av 1600-talet och en husman som hette *Jonas Eriksson Wi(j)k* i Torslanda socken under andra hälften av 1700-talet, möjligen son till rotebåtsmannen *Erik Jönsson Wijk* i Backa sn, nämnd 1728 i domboken. Han hörde veterligen inte till den här avhandlade släkten. På *Vrångö* i Styrsö socken fanns en släkt som använde det namnet, taget efter stället på ön som kallades Wijk. Namnet blev då först ”i Wijk”, sedan bara Wijk.

Vi har även en spännande koppling mellan Viken på Hisingen och den med namnet Siöhierta adlade sjöofficeren, kaptenen *Anders Nilsson von der Wijk* (1634-1701), vanligen kallad Anders i Viken. Han hade sonen, kommendören Nils Andersson von der Wijk (död 1716). De bodde och avled i Karlskrona. Detta kan man hitta i litteraturen och på nätet. Någon mer Wijk har jag inte hittat i den staden. Jag fann det sannolikt att fadern Anders kom från Viken på Hisingen, då en *kapten Anders von der Wijk*, alt. *Anders Nilsson i Viken* verkligen fanns då och hade anknytning till Viken i Björlanda (VHHR 1662 24/5, 1764 23/10 och 1765 21/2). Denne ägde hälften av gården Lilla Rödjan som är Vikens närmaste granngård[1] och överlät den till sin bror Lars Nilsson. Sambandet med släkten Wijk var då svagt, men det var möjligt att Anders von der Wijk i Karlskrona *kunde* ha kommit från Viken på Hisingen. Det var vanligt att en sjöofficer som steg i graderna kom att förflyttas till Karlskrona. Han hette redan före adlandet von der Wijk. Det är den holländska formen av *Anders från Viken* och betyder självfallet att det namnet avsåg hemorten Wijk/Viken och inte ett adelskap. Ett annat exempel på denna namnbildning är ”Johanna von der Kierr” (Gbg RR 1708). Det tyder på ett namnmässigt inflytande från Holland. Hisingen var sedan urminnes tid hemort för sjömän på utrikes fart, inte minst Holland. Siöhiertas adelsvapen liknar dock på inget sätt Wijks 200 år senare.

Fortsatt forskning om kaptenen Anders Nilsson von der Wijk har gett som resultat att han verkligen kom från Viken på Hisingen. Det finns i VHHR 1763 25/10 (två mål) och 1764 24/2, förutom de ovan nämnda, mycket intressanta uppgifter om honom och hans släkt i Viken och Lilla Rödjan. Dessutom framkommer i VHHR 1765 21/2 (ovan) ett samband med änkan Maria Eriksdotter i Viken och Kerstin Eriksdotter i Sörröd, som möjligen går att räkna ut (se avsnittet Siöhierta, Nils Andersson d.ä.).

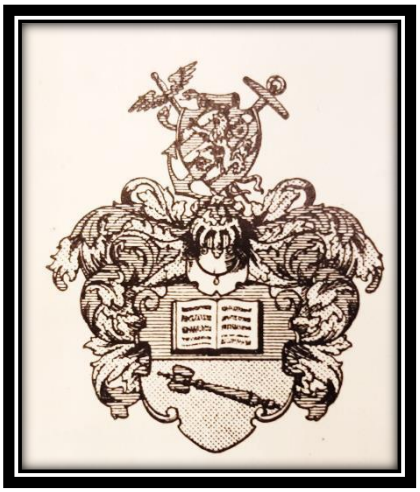
Vad behöver nu, enligt min mening, belysas och ändras?

Här skall ges några exempel, vilka sedan kommer att diskuteras i släktsammanställningen:

Varför togs namnet Wijk upp som släktnamn i stället för att använda namnet Kock? Vilken var den förste att använda Wijk som släktnamn? Var Olof Eriksson (född 1718) skeppare? Vad hette, och varifrån kom, hustrurna till denne Olof Eriksson och hans far Erik Nilsson (född 1674)? Vilka syskon hade dessa? Var denne Erik Nilsson överstyrman? Hette Erik Nilssons far verkligen Nils Cornelius Rasmusson?

[1] Kallades i dagligt tal bara Rödjan eller Rya(n), eller Västerrödjan, men borde kallats Lilla Rödjan för att skilja den från Rödjan i Lundby sn.

Wijk

Släkten Wijks vapensköld.
Från Elgenstierna

Antavla för skepparen Erik Nilsson Wijk, född 1755

I

f. **Olof Eriksson**[2], bonde och skeppare[3] i Viken Mellangård, född i januari 1719 ibm, död 1800 27/4[4] ibm.

g. 1754[5] med

m. **Anna Jacobsdotter**, född 1735 eller 1737[6] i Fåglevik Mellangård som dotter till åbon Jacob Jonsson, Anna död 1796 3/3 i Viken Mellangård.

d. *Cornelia*, född 1762 7/9, gift med skepparen Nils Jeansson och kvarboende

s. *Anders*, född cirka 1768

d. *Ingeborg*, född cirka 1770

d. *Maria*, född cirka 1773

---

[2] Skrev sig själv inte som Wijk (skrev under bou 1783 efter brodern Erik enbart som *Olof Eriksson*).
[3] Han var säkerligen både och: skrivs som bonde 1755 (Gbg RR) och som styrman 1758 (bou efter svågern Berndt i Fåglevik) samt kofferdistyrman 1763 (bou e. Asmund Olofsson i Viken). I VHHR 1749 anges han som en av de syskon som var ”omyndiga och utomlands vistande”. Olof var ju då som 30-åring inte omyndig och var säkert redan då verksam som sjöman.
[4] I litteraturen står han ofta som född 1718, men enligt den exakta åldern vid dödsfallet föddes han någon vecka in i januari 1719 (ofta skrivs 9/1, men det är vanskligt att sätta exakt födelsedatum enligt prästens beräkning utifrån åldern vid dödsfallet, vilken snarare som regel än undantag var felaktig).
[5] Enligt mtl 1754-55, där det 1755 i marginalen jämte Jacob Jonsson står: ”dotter Anna gift med Olof i Wiken Mellang.”
[6] 1735 enligt hfl, 1737 enligt uppgiven ålder vid dödsfallet.

II

ff. **Erik Nilsson**, skeppare[7] i Viken Mellangård, född 1674 i Viken Nordgård, död i september 1747[8] i Viken Mellangård.

g. 1709-12[9] med

fm. **Maria Eriksdotter**[10], född i Viken Mellangård som dotter till[11] överstyrmannen[12] Erik Andersson (Wijk)[13] och hans hustru Anna Torgersdotter (se särskilt avsnitt nedan), död efter 1766[14] ibm

s. *Erik*, född sannolikt som äldste son och då nämnd fr.o.m. mtl 1736, utomlands 1742, åbo hemma 1752-55, sjöman i Holland 1755, gift 1765 till Röra Sörgård och död där 1783 (bou 1783 22/4)

d. *Kerstin*, född i maj 1713[15], nämnd hemma i mtl 1734 som dotter utan namn, gift 1734 27/9 och död 1789 9/3 i Hästevik Sörgård, Torslanda sn (O)

d. *Helena*, född i januari 1716[16], nämnd hemma i mtl 1736 som dotter utan namn och t.o.m. 1739 11/1 som piga och fadder i Hästevik, gift 1739/40 och död 1806 4/10 i Fåglevik Mellangård, Björlanda sn

s. *Anders*, född som sannolikt näst äldste son, nämnd 1752-53 i mtl hemma som dräng under brodern Erik, 1753 via Hamburg till Holland och där från Texel till Smyrna i västra Turkiet, på hemresan drunknad i Engelska kanalen natten mellan 16 och 17 januari 1755. Mer om detta i bilaga C.

s. *Olof*, född i januari 1719[17], nämnd ogift hemma i mtl 1754, var gift 1755 och död 1800 21/5 i Viken Mellangård

---

[7] Styrman 1704 på skeppet Salvator och enrollerad. Utan tvivel han som, tillsammans med bl.a. Per Olofsson i Viken, 1710 20/5 nämns som styrman på skeppet Salvator (ovan) i en tvist med skepparen (Gbg RR). Senare samma år (21/11) vann skepparen Erik Nilsson burskap i staden. Det måste vara han: han kallas alltså skeppare från att ha benämnts styrman i början av året. Företrädaren på fartyget Helge Börgesson hade avlidit senast 1710, och Erik avancerade då till skeppare. Här får vi ett *sannolikt släktsamband mellan den här släkten och Anders van der Wijk. Helge Börgesson var nämligen måg till denne Anders* (hustru Ingrid Siöhierta enligt Gbg bou 1711). Till yttermera visso var Eriks ombudsman vid burskapsansökan bl.a. skepparen Jonas Palm, vilken var gift med en dotter till Ingrid. Ännu i tjänst 1716 och 1717 på ett av Gathenhielms skepp, kommenderad/i aktiv tjänst 1718, fången 1718-19 (mtl – blivit fången under 1718 och hemma igen till mantalsskrivinngen 1720 13/1), styrman 1730 (när hustrun var fadder 20/9 i Tuve sn (O)), säkerligen inom handelssjöfarten då han inte nämns som enrollerad 1727-46, skeppare 1735 (fadder 28/8 i Tuve sn). Obs att han inte var överstyrman som det ofta skrivs i litteraturen: det var hans svärfar Erik Andersson ibm som var det. Se under denne!

[8] Enligt VHHR 1749 9/2, då änkan i rätten måste förklara varför bou inte förrättats inom laga tid.

[9] Gift 1712. Erik nämnd ogift hemma t.o.m. mtl 1709 (daterad 12/1). Fick barn (sannolikt det första) 1713. Mtl fattas 1710-14, och andra längder är mycket glesa. Gift före 1714 1/12 (mtl 1715).

[10] Hennes namn framgår av åtskilliga ställen i VHHR domböcker och Gbg RR 1756 (se under sonen Anders nedan).

[11] Att hon var dotter till honom är tydligt, då maken Erik Nilsson gifte sig från Viken Nordgård till Mellangård, där Erik Andersson, som kallades Wijk vid minst ett tillfälle, bodde. Dessutom var Maria fadder 1730 i Lundby sn för Olof Börgesson och hans hustru Elin Olofsdotter. Elin var dotter till Olof Nilsson och hans hustru Kerstin Eriksdotter, och det finns bevis för att Kerstin var dotter till Erik Andersson i Mellangården, alltså att Elin Olofsdotter var systerdotter till Maria Eriksdotter, och att Maria på det sättet kan knytas till Erik Andersson. Obs att namnet Wijk som användes om Erik Andersson inte kan tas som tecken på att släkten Wijk härstammade från honom, även om ett sådant namn kunde övertas av en måg. *Namnet användes inte som släktnamn vid den tiden*. Och mågen Erik Nilsson och dennes son Olof Eriksson använde det inte (fel i många släktöversikter – man får inte retroaktivt ge tidigare led ett släktnamn som de själva inte använde under sin livstid).

[12] Han, och inte mågen Erik Nilsson, var överstyrman. Detta framgår av att han står som överstyrman i mtl från 1685, och att han hade pension från flottan som överstyrman fr.o.m. 1698 22/12 och anges som död i ett pensionsregister daterat 1719 3/7. I detta heter det att han "*wistas å Giötheborgz orten, i ållder- och fattigdom*": det kan ju inte tolkas som om det skulle gälla mågen Erik Nilsson.

[13] Kallas Wijk bara en gång, vad jag kunnat finna: "styremannen på Kongl. Maijt.z skiep Erik Andhersson Wijck" (när han sålde hustruns arv i Skäggered till svågern – VHHR 1696 5/10). Mer om Erik Anderssons familj i nästa avsnitt.

[14] Levde ännu i mtl 1767 (daterad 1766 15/11), men var borta i nästa, 1770.

[15] Enligt åldern vid dödsfallet.

[16] Enligt åldern vid dödsfallet.

[17] Skrivs ofta ha varit född 1718, men enligt åldern vid dödsfallet blir det i början av januari 1719.

d. *Elin*, född 1723[18], nämnd hemma som åbo t.o.m. mtl 1748, gift 1748-51 (mtl) och död 1788 28/2 i Härröd Sörgård, Tuve sn (O)

s. *Cornelius*, född sannolikt som yngste son, nämnd endast som fadder 1744 15/3 för systern Kerstins barn i Hästevik Sörgård och 1745 1/1 för Per Erikssons barn i Härröd, Tuve sn, Cornelius död före 1755[19]

III

fff. **Nils[20] Rasmusson**, konstapel i Viken Nordgård[21], född i Röra Nordgård, Björlanda sn, som son till Rasmus Carlsson, Nils död efter 1723[22] i Viken Nordgård.

g. 1671[23] med

ffm. **Kerstin Nilsdotter**, född säkerligen i Viken Nordgård som dotter till Nils Olofsson (nämnd fr.o.m. 1648, död 1674 eller senare[24]), Kerstin död 1704[25].

IV

ffff. **Rasmus Carlsson**, född cirka 1600[26] i Röra Nordgård, nämnd där från 1635[27] och var liksom hustrun död före 1682[28]).

V

fffff. **Carl Hansson**, född och död i Röra Nordgård, nämnd där 1614-34.

VI

ffffff. **Hans Nilsson (Kock**)[29], död i Röra Nordgård, nämnd där 1574-1601.

[18] Enligt åldern vid dödsfallet.
[19] Nämns inte bland arvtagande syskon till den i Holland avlidne brodern Anders (VHHR 1755 4/6).
[20] Mer om Nils Rasmusson i eget avsnitt nedan.
[21] Nämnd där fr.o.m. mtl 1673 (daterad 1673 25/2). Kallas konstapel ännu 1717 (se not 15), men var i längd över enrolleringen 1702/03 ”förlåfwat Constapel”.
[22] Testamenterade 1717 allt lösöre till dottern Kerstin (VHHR 1717 17/10), men behöll sitt fasta arv i Röra. Hon betalade honom 1719 15/2 för detta arv och fick fasta 1723 12/2. På inget av dessa ställen skrivs ”sal.” om Nils.
[23] Enligt huvudtionde i länsräkenskaperna.
[24] Nämns med hustru t.o.m. 1675 (mtl). Då även Nils Rasmusson nedanför i längden, men 1680 bara en Nils kvar, säkerligen Nils Rasmusson.
[25] Liksom ofta tidigare sjuk i mtl 1697 (daterad 13/1), sedan ej nämnd och sannolikt skattebefriad. Maken nämns inte som änkling förrän i mtl 1705.
[26] VHHR 1670 26/9, då han som vittne sades vara ”*en man sine 70 åhr*”.
[27] Från 1654 i jb. Men han var säkerligen den Rasmus i Röra som förekommer i andra skattelängder redan 1635 (sonen Nils bör t.ex. ha varit född cirka 1645).
[28] VHHR 1682 22/3, som gällde en panttvist mellan sonen Nils Rasmusson i Viken och Jon Jonsson i Syrhåla. Nämns i tiondelängd för 1679, men sådana upprättades vissa år enligt jb, och ett namn kunde där stå kvar som namn på gården i flera år efter personens död.
[29] Kallas i vissa längder bara Hans Nilsson, i andra Hans Kock. Röra Sörgård kallades ibland *Kockegården*.

Fartygsmodell av 1600-talsskeppet *Amarant.* Bilden tagen från halvdäck, där befälet höll till. Den här vyn hade styrmannen när han utövade sitt yrke. T. hö. Styrman i tidstypisk klädsel (som den borde vara, men ofta betydligt enklare), hållande i lodlinan. Han kunde ha en båtsman att sköta själva lodandet.
Från Svenska flottans historia. Fotomontage av förf.

I dessa kronometerns, sextantens, Agafyrens och radiopejlingens tider vill man gärna underskatta den äldsta primitiva navigeringskonsten. Emellertid är det knappast tvivel underkastat, att forna tiders styrmän ägde en nära nog övernaturlig och numera okänd förmåga att liksom med ett sjätte sinne bedöma kurs och utseglad distans. Ännu i förra generationen hade de gengångare i många kustskeppare, som helt främmande för den moderna utvecklingen seglade utan både sjökort och kompass och dock ägde en nästan kuslig säkerhet att även i mörker och tjocka föra sina fartyg genom de farvatten de kände. Deras aktionsradie var begränsad, ty på främmande ort kommo de helt till korta. Men på sin egen kust voro de suveräna. Deras intima sakkunskap med alla dess leder och kryphål var i sin fulländning så tjusande, att man är färdig att sentimentalt beklaga senare mekaniserade navigationsmetoders överhandtagande herravälde.

Detta avsnitt i Svenska flottans historia kan inte undanhållas läsaren, då det i sina formuleringar knappast kan överträffas i sin beskrivning av en verklighet som man får kunskap om när man forskar om sjöfart under gångna tider.

Överstyrmannens Erik Andersson (Wijk) familj

m. **Erik Andersson (Wijk)[30],** överstyrman i Viken[31], född i Viken Mellangård som son till Anders Torkelsson[32] (född cirka 1600 ibm, nämnd 1625-83[33]), Erik död 1718/19[34] ibm

g. 1673 (huvudtionde) med

h. **Anna Torgersdotter**, född i Skäggered, Björlanda sn, som dotter till Torger[35] Götarsson (nämnd i mtl 1642-81)[36], Anna död 1708 eller senare (mtl)

1. s. **Anders[37]**, nämnd 1698 24/8 som ”Anders Eriksson i Wijka”, när han vittnade med en Börge Hansson i ett tvistemål i Göteborg (Gbg RR)

2. d. **Kerstin**, född cirka 1676[38], död 1725 eller senare[39] i Röra Nordgård

gift 1695[40] med

m. **Olof Nilsson**, båtsman (kofferdi i mtl 1697, enrollerad 1703 - ej med 1716-17) i Härröd, född cirka 1673 (enr)[41], död 1711 i Karlskrona[42]

---

[30] Kallas själv Wijk bara en gång, vad jag kunnat finna: ”*styremannen på Kongl. Maijt.z skiep Erik Andhersson Wjck*” (när han sålde hustruns arv i Skäggered till svågern – VHHR 1696 5/10). Men sonen Henrik kallas Wijk i smb med dödsfallet (Gbg RR 1714 4/8) och som skeppare i Stockholm.

[31] Överstyrman i mtl från 1685 och i VHHR 1703. Skulle enligt VHHR 1684 17/4 ett par veckor före jul året innan som ”*styreman Erich i Wijkan*” ta hyra som styrman på ett skepp till Portugal och erhöll halv hyra i förskott. Vid avresan ville han inte följa med och hänvisade till att han blivit kallad i kronans tjänst. Det visade sig att skeppet blivit infruset i Gbg:s hamn och inte kunnat segla. Besättningen hade tvingats arbeta ombord hela vintern, men fått mat och husrum på båten. Det slutade med att besättningen fick förhöjd hyra men måste följa med. Erik slapp väl om han blivit inkallad. Troligen (enligt uteslutningsmetoden) nämnd 1699 8/5 (Gbg RR) som ”*lieut. Hr. Eric i Wijkan*” när han med schoutbynachten (rang närmast över kommendör) Sjöstjärna och kaptenen Myrman vittnade om styrmannen Lars Andersson Balcks död. Det bör ligga något tillbaka i tiden, och att han kallades löjtnant kan ha berott på att man inte var så noga med detaljerna. Löjtnant användes ofta som en hedersbeteckning efter pensioneringen, även om man t.ex. hade varit underlöjtnant. Hade pension från flottan som överstyrman fr.o.m. 1698 22/12 samt anges som död i ett pensionsregister daterat 1719 3/7. I detta heter det att han ”*wistas å Giötheborgz orten, i ållder- och fattigdom*”.

[32] Säkerligen son till Torkel Henriksson, nämnd i Viken 1610-40 (borde nämnts innan 1610 om det funnits motsvarande längder då). Bl.a. 1623 med övriga Vikenbor bärgat vrak och betalat en del av värdet till kronan. Torkel i sin tur sannolikt son till den Henrik som nämns där 1573-74 för en av de tre gårdarna (under svenskegods i jb).

[33] Födelseåret enligt VHHR 1670 26/9, då han som vittne sades vara ”*en man sine 70 åhr*”. Bötfälldes 1625 för lägersmål med Karin Persdotter ibm. Kan ha gift sig med henne sedan, men det vet man inte. År 1683 ”under barnen”=sonen Erik därunder i mtl.

[34] Död säkert efter 1714 4/8 (Gbg RR – se under sonen Henrik). Dessutom uppförd för restskatt på mantalspenningen 1718, daterad 1719 5/3. Denna borde han inte ha påförts om han var död.

[35] Jag tar här tillfället att påpeka att Torger var ett vanligt namn i Västsverige vid den tiden och ännu lever kvar som vanligt efternamn. Det uttalades med mjukt g, alltså j. Det hade sedan urminnes tid inte längre med det norska namnet Torgeir att göra. Det finns i genealogiska sammanhang exempel på en sådan feltolkning (någon har t.o.m. konsekvent skrivit ”Torgir”). Någon gång skrivs det ”Torgel”.

[36] Son till Götar (”Göder”) i Skäggered, nämnd 1610-43. Torger gift II 1674 med Ingeborg från Låssby, Björlanda sn.

[37] Han låter sig svårligen bortförklaras som son i denna familj, där medlemmarna bodde ”i Wijka” när de förekom i dokument från Göteborg och Hisingen. Han bör i så fall vara äldst. Namnmässigt stämmer det också bra.

[38] År 1693 markering för dotter i mtl, möjligen denna.

[39] **Kerstin är ”den felande länken” som tydligast knyter samman Maria Eriksdotter med Erik Andersson**.

[40] Enligt mtl och kyrkböcker för Lundby/Tuve. Upptäcktes genom forskning om faddern Elin Olofsdotter (se not 5). Dennas mor hette Kerstin Eriksdotter och far Olof Nilsson. De nämns i Härröd fr.o.m. mtl 1697. Kerstin var genom fadderskapet en mycket sannolik dotter till Erik Andersson i Viken. För att kontrollera detta följdes gården i mtl före 1697. Då visade det sig att Olof Nilsson 1696 nämns med hustru under Erik Andersson och ”härifrån” 1697, det år då han dyker upp i Härröd.

d. *Kerstin*, troligen äldst och född cirka 1697 i Viken Mellangård[43], nämnd 1718 i mtl och i VHHR 1748 8/3 och 1749 13/10 och var då gift med Nils Andersson i Skäggered

d. *Elin*, född 1700 13/10[44] i Härröd Sörgård, död 1764 10/2 i Syrhåla Sörgård, nämnd hemma i mtl 1724-26 och i VHHR 1748 8/3 och 1749 13/10, uppges då vara gift med Olof Börgesson i Syrhåla

d. *Maret*, troligen yngst av systrarna och född 1704 eller senare i Röra Nordgård, nämnd i VHHR 1748 8/3 och 1749 13/10[45], var då gift med Lars Andersson i Sörred Bergegård

s. *Anders*, född cirka 1709, nämnd ogift 1726-33 i Röra Nordgård, död 1733 (mtl 1734)[46]

s. *Hans*, född cirka 1711 (enr)[47], nämnd ogift som dräng hos Anders 1729-33 och med namn 1734-36 (mtl) i Röra Nordgård, med hustru från 1742, i VHHR 1748 8/3 och 1749 13/10[48], död 1784 (mtl 1785 och hfl 1786)[49]

3. s. **Torkel**, båtsman, född cirka 1678 (enr), sannolikt han som nämns utan namn i mtl 1695, död 1703/04 (enr) och då ”farit 5 åhr”

4. s. **Henrik Wijk**, skeppare i Stockholm, född cirka 1680, förde 1704 skeppet *de Harder*: enrollerad 8/12, 26 år gammal (frånvarande och utomlands enligt rullan 1716[50]), nämnd som kofferdibåtsman 1705-08 (mtl), borgare i Stockholm 1708 (mtl 1709), död vintern 1712 under sjöresa utomlands[51] med skeppet S:t Jacob

---

[41] Okänd födelseort, men hade 1709 fastighetsaffärer med Jon Nilsson i Röra Sörgård som skulle kunna betyda att de var bröder, i så fall söner till Nils Jonsson ibm.

[42] Enligt rullan 1716, med hemort Röra. Troligen död i pesten som härjade då och skördade 6.000 offer på bara drygt ett år. Inte undra på att prästen skrivit i dödboken att ”*Gud straffat denna stad och hela Sveriges rike med en gruvlig farsot och pestilens*”. I hemtrakten nära nog utplånade farsoten byarna Gunnestorp och Grimbo i Tuve sn. I mtl 1705 (=1704) flyttat från Härröd och sedan nämnd i Röra Nordgård, liksom änkan efter honom, senare även dottern Elin , förutom en dotter till, Kerstin (1718). Flyttningen kan även följas i domboken. Olof tillpantade sig 1706 en del av Röra Sörgård (även om han bosatte sig i Nordgård). Detta avhandlades i rätten ännu 1719 av änkan: de här ställena handlar om Olof Nilsson och Kerstin Eriksdotter, och det råder ingen tvekan om att det är desamma som under några år bodde i Härröd.

[43] I VHHR 1749 13/10 står det att Hans Olofsson i Röra inlöst arvejord efter de här tre systrarna som var döttrar till Olof Nilsson. Kerstin gift I 1718 med Erik Persson från Skäggered (död 1733, bou 1735 18/11), gift II 1735 med Nils Andersson. Barn I: Ingeborg, Per (till Holland i slutet av 1740-talet och en av dem som omkom 1755 på skeppet Europa), Maria och Erik.

[44] Den enda av systrarna som var född i Härröd. Gift 1725 (mtl 1726) med Olof Börgesson, född 1701 8/9 som son till Börge Eriksson ohh Anna Svensdotter i Syrhåla Sörgård, Tuve sn. Börge kom från Lexby Bergegård och flyttade tillbaka dit 1722 (mtl 1723), samt dog där 1732/33 (bou 10/1). Anna Svensdotter var dotter till Sven Rasmusson från Syrhåla, vilken vid sitt gifte II flyttade till Viken. Elin flyttade vid vigseln från Röra till Syrhåla (mtl 1725-26). Hade vid barnens dop flera av Elins mors syskon Eriksbarn från Viken. Barn: Britta, Olof, Maret, Berndt, Jon, Erik, Nils, Anna.

[45] Även nämnd i VHHR 1734 12/2 (ogift, se även not 24). Gift I 1735-41 (mtl) med rotebåtsmannen sedan 1723 Anders Ambjörnsson Rölåck (1705-41), son Olof (myndig 1762). Gift II tidigast 1742 med Lars Andersson, dotter Börta (född cirka 1751). Maret död 1762 (bou 24/4 ISHR).

[46] Skrivs i domboken 1720 ihop med Hans som om de var bröder. Med tanke på att de nämns så tidigt kan de inte ha varit söner till Olof Hansson som inte gifte sig förrän tidigast 1716.

[47] Antagen som båtsman 1731 (då 20 år), permitterad utomlands 1735 och ej med i rullan 1746. Se not 23: gäller även Hans.

[48] Brev från 1741 om utlösning av de tre systrarna. Sannolikt år för giftermålet.

[49] Gift med Karin Hansdotter, död 1774/75 (bou 21/1). Barn enligt bou och mtl: Olof, Maret, Anna och Johanna.

[50] Om han fortfarande befann sig i Stockholm är svårt att veta. T.ex. finns ingen bou där efter honom.

[51] Se bilaga C angående hans sjöfartsverksamhet och död.

5. d. **Ingeborg**, sannolikt född i början av 1680-talet, nämnd 1703-05 (mtl)[52]

6. d. **Ingegerd**[53], sannolikt född i mitten av 1680-talet, nämnd 1708-09 (mtl), död i Helgered

sannolikt gift 1709-14 (1711-13)[54] (mtl) med

m. **Olof Jonsson**, styrman[55] och löjtnant (extra ltn i mtl 1742) i Helgered, Björlanda sn, född cirka 1689 ibm som son till Jon Persson och hans hustru Ragnhild Andersdotter[56], Olof död 1745 (enr) ibm

s. *Henrik*, död 1761 (bou 10/6 efter båda makarna)[57]

7. s. **Torger**, båtsman (enrollerad 1704, 17 år gammal), född cirka 1687, död senast 1716[58]

8. d. **Maria**, sannolikt född i slutet på 1680-talet, gift 1709-12 ibm, död 1766 eller senare ibm, se **skepparen Erik Nilssons i Viken familj**

9. d. **NN**[59], född cirka 1690[60], död tidigast 1747 i Viken Nordgård

gift[61] II 1715-1717 (mtl) med

---

[52] Möjligen nämnd redan 1695-1701 i mtl, då det finns en markering för dotter i den kolumnen.
[53] Kallas även Ingrid och nämns som fadder hos Elin Olofsdotter i Härröd, Tuve sn, både 1727 och 1732. I så fall Elins moster.
[54] Det kan ha varit 1711, då maken Olof enligt enrolleringsrullan övertog ¼ bruk efter fadern. Han fick dock inte lagfart (”fasta”) förrän 1713 21/10. Detta datum skulle stämma med uppgiften att pigan Ingrid i Viken sist var fadder i Lundby/Tuve 1713 14/6 (liksom ett par gånger 1709 under namnet Ingegerd). Någon mer med dessa förnamn fanns inte i någon av de tre Viken-gårdarna då.
[55] Allmänt enligt domböckerna något stridbar person. Ett exempel på hur det kunde gå till under kriget 1700-20: Olof hade 1714 varit på ett fartyg som passerade hemtrakten. Han bad då befälhavaren att få gå i land, och erbjöd denne några *carusser* (rudor, som odlades i dammar i Björlanda – enligt VHHR 1745 fem dammar i Lexby, vilka anlagts redan vid sekelskiftet) för omaket att stanna till. Elva år efteråt (!) blev han anklagad för att inte ha levererat fisken men överbevisades att hustrun hade gått dit med dem. I rullan 1716 var han medelstyrman och antagen 1705 18/11 vid 18 års ålder. Året efter for han på ett Gathenhielms skepp. År 1729 var han sjuk hemma, men var ännu i tjänst 1735 (styrman åtminstone till 1732). I rullan 1746 får vi hela karriären beskriven. Förutom det redan nämnda sägs han 1741-42 ha varit vid eskadern i Stockholm (=under Hattarnas krig). År 1743 var han frånvarande i utrikes sjöfart. Han fick Kungliga amiralitetskollegiets avsked 1745 5/2 som löjtnant och avled kort därefter.
[56] Enligt VHHR 1734 12/2, då kvinnfolket Maret Olofsdotter stämde Jon Andersson i Björlanda by för brutet äktenskapslöfte. Det påstods föreligga jäv, då *Olof Jonssons hustru i Helgered var Marets moster* och Ragnhild Andersdotter var Olofs mor. Men det avslogs, och Ragnhild tilläts vittna.
[57] I bou nämns änkan Kerstin Persdotter och barnen Johannes, Berndt, Per, Petter och Erik. Som en av de å fädernet ”*närskylte fränderna*” nämns styrmannen Olof Eriksson i Viken, vilken då skulle vara kusin till Henrik, och Nils Andersson i Skäggered gift med Kerstin Olofsdotter som först varit gift med Erik Persson där: denne Erik nämns också på andra ställen som befryndad med släkten i Viken efter Erik Andersson.
[58] I rullan det året heter det: ”*bortabliven*”.
[59] Denna dotter tillskrivs detta äktenskap, men det är på intet sätt bevisat då det kan ha funnits en annan dotter som inte dokumenterats. Förnamnet på Olof Hanssons hustru har varit omöjligt att få fram, men att hon var dotter till Erik Andersson bevisas av VHHR 1734 12/2.
[60] Enligt vigselåret.
[61] Gift I uppskattningsvis 1712/13 med Lars Nilsson från Viken Nordgård (död före 1716 i Mellangården), son till konstapeln Nils Rasmusson. Han enrollerades hösten 1704 och var då 17 år gammal.

m. **Olof Hansson**, enrollerad båtsman och bonde i Viken[62], född cirka 1686[63] i Röra Nordgård, Björlanda sn, som son till Hans Olofsson och hans hustru Elin Henriksdotter, Olof död tidigast 1747 i Viken Nordgård

s. *Lars*, född cirka 1716, död 1762 i Amhult Nedergård, Torslanda sn (se not 35)

d. *Britta*, nämnd hemma fr.o.m. mtl 1736 (=född cirka 1719), gift 1748-51 med Amund Olofsson från Inland[64], efterträdare till fadern i Viken Nordgård

d. *Cornelia*, nämnd som dotter i mtl 1748; i marginalen: ”åt Holland”

[62] Olof kom från Röra Nordgård, där Hans i rullan 1700 hade sönerna Henrik och Olof. Henrik var enligt mtl 1715 ogift kronostyrman, medan Olof nämns hemma till 1709, då ”över år borta”. Säkerligen är denne Olof en äldre bror till vår Olof, då en sådan (född 1682) antogs 1704 till tjänst i krejaren (bild sid. 37) Unge Tobias och enligt rullan 1716 var död utomlands. Vår Olof var för ung för att vara med i rullan 1700 och enrollerades först 1713 (27 år gammal). År 1717 nämns han med hemort Röra men var frånvarande och hade som så många andra olovligen gått ut på kofferdifart med Gathenhielm: 1716 till Frankrike. I rullan 1727 avslöjas att *han hade ¼ bruk i Viken*. I rullan 1735 står han med hemorten Röra, ”*rätteligen 50 år*” och ”*gammal och orkeslös*” och fick avsked. Men han bodde och verkade i Viken Nordgård, där han i början nämns som kommenderad båtsman med hustru i mtl 1718 (1716-17 fattas) och sedan t.o.m. 1748 (fattas 1749-51). Att Olof Hansson fick ¼ i Viken Nordgård och inte i Mellangård, där svärfadern bodde, kan teoretiskt förklaras med att hans hustru var syster till Maria Eriksdotter, vilkens svärfar Nils Rasmusson hade ¼ i Nordgård, och att det skedde något syskonbyte. Det visar sig i bou 1762 2/4 efter kofferdistyrmannen Lars Olofsson i Amhult Nedergård, vilken hade halvbrodern Rasmus Larsson i Synneröd, Tuve sn, att det då måste vara så att den nämnde Lars dog tidigt och lämnade sonen Rasmus efter sig, och att änkan gifte om sig med Olof Hansson och med honom bl.a. fick sonen Lars Olofsson. Med hänsyn till giftena var Rasmus äldre än Lars och enligt hfl för Tuve 1753 ff född 1714 (död 1784 17/10, frånskild, inga barn). Det stämmer precis. Tyvärr omkom Lars Olofsson sannolikt på havet och nämns inte i dödboken så vi får inte hans ålder, men han var säkerligen enligt namnet efter moderns förre man äldst och född cirka 1716. Lars gift 1751 14/4 i Amhult med skeppardottern Anna Eriksdotter. Barn: Erik (död liten), Erik, Olof, Cornelius och Gabriel.

[63] Hade brodern Henrik Hansson (se även not 60), enrollerad 1704 och placerad på gallioten (bild sid. 37) S:e Peter, extra kapten vid Amiralitetet, död 1757 ½ i Grimbo Nordgård, Tuve sn. Han sägs i dödboken vara född 1686 7/2 i Röra i Björlanda. Om Olof inte var tvilling var han född ett par år före eller efter 1686.

[64] Enligt bou efter honom 1761 19/3 i ISH (enligt mtl död 1760): säkerligen enligt denna från Klåvränna i Solberg sn, där en gammal Olof Amundsson nämns 1748 (kallas tidigare Andersson och hade 1742 sonen Amund Olofsson hemma ogift. Britta 1761 omgift med sin dräng Jon Andersson (mtl 1762). Britta dog före Jon, som gifte om sig och själv dog 1789, 53 år gammal. Brittas barn: Anna Stina, Maria, Olof och Kerstin.

Skepparen Erik Nilssons i Viken familj

m. **Erik Nilsson**, skeppare[65] i Viken Mellangård, född 1674 i Viken Nordgård och nämnd där som son t.o.m. mtl 1709 utan notering om båtsman eller styrman, nämnd i Viken Mellangård fr.o.m. mtl 1718, död i september 1747[66] i Viken Mellangård. Fick burskap i Gbg 1710 21/11[67]. Samlade en avsevärd förmögenhet (ägde redan 1719, trots pågående krig, kontanter vars värde uppgick till mer än det dubbla mot de övriga fem åborna i Viken sammanlagt)[68], tydande på anlag som också måste ha förts vidare till senare generationers köpmän och grosshandlare i Göteborg. Hans verksamhet kan följas på olika sätt: i Stora sjötullens listor över s.k. licentmedel i RG nämns en skeppare Erik Nilsson i Göteborg, vilken 1732 förde svenskt gods med ett svenskt skepp.

g. 1709-12[69] med

h. **Maria Eriksdotter**[70], född i Viken Mellangård som dotter till[71] överstyrmannen[72] Erik Andersson (Wijk)[73] och hans hustru Anna Torgersdotter, död efter 1766[74] i Viken Mellangård.

1. d. **Kerstin**, född i maj 1713[75], nämnd hemma i mtl 1734 som dotter utan namn, död 1789 9/3 i Hästevik Sörgård, Torslanda sn (O)

gift 1734 27/9 (charta sigillata) som andra hustru till

---

[65] Enrollerad styrman 1704 på skeppet Salvator under skepparen Helge Börgesson och ”befaren”, ännu i tjänst som styrman 1716 och 1717 på en Gathenhielms kapare, kommenderad/i aktiv tjänst 1718, fången 1718-19 (mtl – blivit fången under 1718 och hemma igen till mantalsskrivinngen 1720 13/1), styrman 1730 (hustrun fadder 20/9 i Tuve sn (O)), säkerligen inom handelssjöfarten då han inte nämns som enrollerad 1727-46, skeppare 1735 (fadder 28/8 i Tuve sn). Obs att han inte var överstyrman som det ofta skrivs i litteraturen: det var hans svärfar Erik Andersson ibm som var det (se under denne)!

[66] Enligt VHHR 1749 9/2.

[67] Sannolikt han: ”skepparen Erik Nilsson”. Inte nämnd i Viken Mellangård i mtl förrän 1718 (1715 står det ”Erik, man och hustru”, men det måste avse Erik Andersson annars skulle det stått styreman i marginalen). Står dock under Björlanda med hemort Viken i enrolleringsrullorna 1716 och 1717, då det fattas mtl.

[68] Enligt RG:s 1719 1/7 insamlade uppgifter om ”myntetecken och sedlar” i landet. Han hade 231 daler, medan de övriga hade 20-55 daler var. Inte jämförbart med det schablonmässiga lösöret i förmögenhetslängden från hösten 1714, då alla sex taxerades för 20 daler var. Var ju 1719 ungefär 45 år gammal och hade arbetat länge som kofferdiskeppare och hade kanske varit med och tagit priser som kapare.

[69] Erik nämnd ogift hemma t.o.m. mtl 1709 (daterad 12/1). Fick barn (sannolikt det första) 1713. Mtl fattas, och andra längder mycket glesa, 1710-14. Gift före 1714 1/12 (mtl 1715).

[70] Hennes namn framgår av åtskilliga ställen i VHHR domböcker och i Gbg RR 1756 (se under sonen Anders nedan).

[71] Att hon var dotter till honom är tydligt, då maken Erik Nilsson gifte sig från Viken Nordgård till Mellangård, där Erik Andersson, som kallades Wijk vid åtminstone ett tillfälle, bodde. Dessutom var Maria fadder 1730 i Lundby sn för Olof Börgesson och hans hustru Elin Olofsdotter. Elin var dotter till Olof Nilsson och hans hustru Kerstin Eriksdotter, och det finns bevis för att Kerstin var dotter till Erik Andersson i Mellangården, alltså att Elin Olofsdotter var systerdotter till Maria Eriksdotter, och att Maria på det sättet kan knytas till Erik Andersson. Obs att namnet Wijk som användes om Erik Andersson inte kan tas som tecken på att släkten Wijk härstammade från honom, även om ett sådant namn kunde övertas av en måg. Namnet användes inte som släktnamn vid den tiden. Och mågen Erik Nilsson och dennes son Olof Eriksson använde det inte (felaktigt angivet i många släktöversikter – man får inte retroaktivt ge en far eller farfar ett släktnamn som de inte själva använde i livstiden).

[72] Han, och inte mågen Erik Nilsson, var överstyrman. Detta framgår av att han står som detta i mtl från 1685, och att han hade pension som överstyrman från flottan fr.o.m. 1698 22/12 och anges som död i ett pensionsregister daterat 1719 3/7. I detta heter det att han ”*wistas å Giötheborgz orten, i åldder- och fattigdom*”. Det kan alltså inte tolkas som om det skulle vara mågen Erik Nilsson som var överstyrman.

[73] Kallas Wijk bara en gång vad jag kunnat finna: ”*styremannen på Kongl. Maijt.z skiep Erik Andhersson Wjck*” (när han sålde hustruns arv i Skäggered till svågern – VHHR 1696 5/10). Död säkert efter 1714 4/8 (Gbg RR – se under sonen Henrik).

[74] Levde ännu i mtl 1767 (daterad 1766 15/11), men var borta i nästa, 1770 (daterad 1769 27/10).

[75] Enligt åldern vid dödsfallet.

m. **Olof Olofsson**, bonde i Hästevik Sörgård[76], född 1708 19/1 ibm som son till Olof Lassesson och hans hustru Ingrid Andersdotter, död 1781 29/4 (bou 1783 16/9 i privat arkiv)

s. *Cornelius*, född 1735 8/10
d. *Ingrid*, född 1737 31/10
d. *Anna*, född 1739 11/1
d. *Olena*, född 1741 11/3
s. *Henrik*, född 1744 15/3
d. *Ingrid*, född 1744 15/3
s. *Erik*, född 1747 19/5
s. *Olof*, född 1751 27/4
s. *Elias*, född 1752 18/8

2. s**. Erik**, född sannolikt som äldste son cirka 1719[77] och då nämnd utan namn i mtl 1736 och 1742, då utomlands, åbo hemma i mtl 1752-55, sjöman i Holland 1755[78], död 1783 i Röra Sörgård (bou 1783 22/4)

gift 1765 (mtl 1766) med

h. **Anna Olofsdotter**, född 1736 29/9 (hfl) i Röra Sörgård som dotter till Olof Jonsson (mtl 1765-66), död 1810 9/4 ibm

d. *Olena*, född 1770 14/5
d. *Maria*, född 1776 16/8

3. d. **Helena**, född i januari 1716[79], nämnd hemma i mtl 1736 som dotter utan namn och t.o.m. 1739 11/1 som piga och fadder i Hästevik, död 1806 4/10 i Fåglevik Mellangård, Björlanda sn

gift I 1739/40 (se not 20) med

m. **Berndt Olofsson**, bonde och högbåtsman i Fåglevik[80], född 1698[81] i Fåglevik Mellangård som son till Olof Jonsson och hans hustru Börta Olofsdotter[82], nämnd hemma som ogift t.o.m. mtl 1734[83], var

[76] Han gift I 1732 19/11 med Karin Olofsdotter, sannolikt från Bur, Torslanda sn, död 1733 12/9, en dotter Karin född 1733, död s.å. Angående denne Olof Olofsson kan hänvisas till en artikel jag skrivit om de tre samtida Olof Olofsson i Hästevik födda 1706-10, då det föreligger felaktigheter i tidigare forskares översikter över dem.
[77] Hans namn säkerligen givet efter morfadern som avlidit något år tidigare.
[78] Samma källa som i fråga om brodern Anders.
[79] Enligt åldern vid dödsfallet.
[80] Enrollerad 1718-19. Med på skeppet Fredrica Amalia under kapten Jean Ström 1721 (om det inte fanns fler med det namnet då). Olovligen till sjöss 1723-29. Anges 1735 ”rätteligen” vara 37 år gammal. Samma år högbåtsman (VHHR). Avsked 1742 27/1.
[81] Enligt enrolleringsrullor, och helt överensstämmande med åldern 52 år när han 1750 vittnade i ett mål i tingsrätten.
[82] Inbördes testamente 1731 9/2 (VHHR).
[83] Berndt hann med ett äktenskap före det med Helena! Då inga barn i bou anges födda före 1741, och att en Berndt Olofssons i Fåglevik hustru Anna Svensdotter (från Björlanda Mellangård) avled 1739/40 (bou 1740 12/3) utan angivna barn, skulle det betyda att Berndts hustru i mtl 1736 var Anna, och 1742 Helena. Längder däremellan fattas. Vid närmare eftertanke ser man att det verkligen är så (även om Berndts första kända dotter med Helena inte fick namn efter första hustrun). Som fadder för Kerstin i Hästevik anges nämligen pigan Helena Eriksdotter i Viken t.o.m. 1739 11/1 och fr.o.m. nästa barn 1741 11/3 Berndt Olofsson i Fåglevik. Jag hade tolkat det som om denna piga Helena avsåg Elin, då namnen lätt kunde förväxlas (Elin är en variant av Helena). Detta belyser hur viktigt det är att verkligen ta fram alla källor och begrunda dem ihop och inte i förtid anta att den som skrev gjorde fel.

1718 enrollerad och 1719 kommenderad[84], avsked som båtsman 1742 27/1, död i april 1757 ibm (bou ISHR 1758 21/6). Barnens födelseår enligt bou när bara året anges, annars via hfl.

s. *Jon*, född 1741
s. *Olof*, född 1742
d. *Ingrid*, född 1744 18/12
s. *Anders*, född 1747
s. *Erik*, född 1750 16/6
d. *Maria*, född 1753
d. *Cornelia*, född 1756 16/3

Helena gift II 1760 (mtl 1761, daterad 1760 17/12) med änklingen **Hans Nilsson**[85] (okänd härkomst), död 1794 (mtl 1795, daterad 1794 6/12), först gift 1753 (mtl 1754, daterad 1753 17/12) i Låssby Innegård/Västergård, Björlanda sn, med *Anna Larsdotter* (född ibm som dotter till Lars Andersson och hans hustru Anna Bengtsdotter, död 1756 före 20/4, då bou förrättades; serie b, nr 73, en dotter Ragnhild i det äktenskapet).

4. s. **Anders**, född som sannolikt näst äldste son, nämnd 1752-53 i mtl hemma som dräng under brodern Erik, 1753 till Holland via Hamburg och samma år därifrån till Smyrna i västra Turkiet, på hemresan natten mellan 16 och 17 januari 1755 drunknad i Engelska kanalen, då fartyget gick under med man och allt. Se vidare i bilaga.

5. s. **Olof**, bonde och skeppare i Viken, född i januari 1719[86], nämnd ogift hemma i mtl 1754, död 1800 21/5 i Viken Mellangård

gift 1754 (mtl 1755) med

h. **Anna Jacobsdotter**, född 1737 i Fåglevik Mellangård som dotter till Jacob Jonsson[87], död 1796 3/3 i Viken Mellangård

s. *Erik*, född 1755 11/7
d. *Cornelia*, född 1762 7/9
s. *Anders*, född 1768
d. *Ingeborg*, född 1770
d. *Maria*, född 1773

6. d. **Elin**, född 1723[88], nämnd hemma som åbo t.o.m. mtl 1748, död 1788 28/2 i Härröd Sörgård, Tuve sn (O)

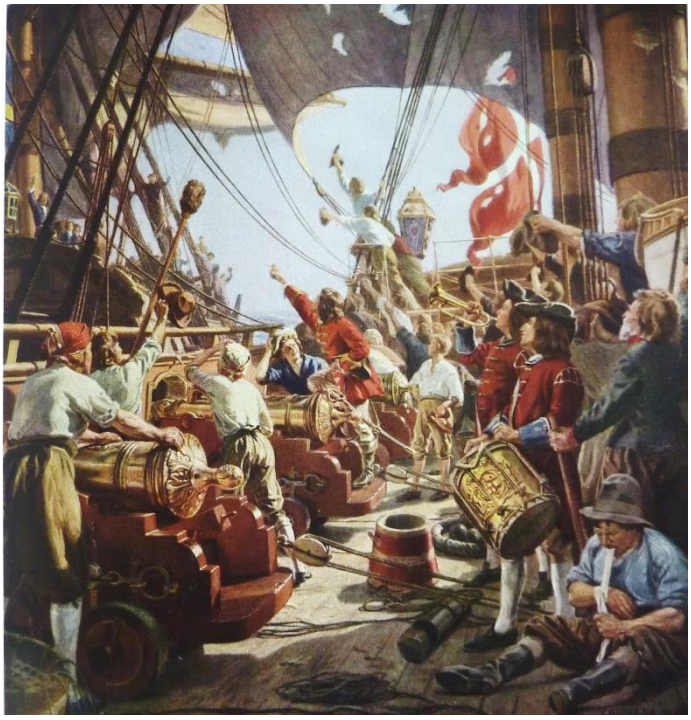
gift sannolikt 1748[89] med

[84] Olovligen till sjöss 1723-29 (enr), närvarande vid mönstringen 1735, men 1746 frånvarande, utrikes.
[85] Möjligen ostindiefarare då det i boet efter första hustrun fanns 4 ostindiska silkeshalsdukar m.fl. sidenpersedlar.
[86] Skrivs ofta ha varit född 1718, men enligt åldern vid dödsfallet blir det i början av januari 1719.
[87] Filiationen och vigseln framkommer vackert i mtl 1755, då det vid Jacob Jonsson heter: ”öf.r 63 år g: och und. Sn” (=Berndt Jacobsson nedanför), ”dot. Anna gift med Olof i Wijken Mellang.”
[88] Enligt åldern vid dödsfallet.
[89] Gift mellan mtl 1748 och 1752. Närmast kommer att det var före 1749 26/2, då hon var fadder i Lundby/Tuve för sin svåger Lars Torgersson.

m. **Jöns Torgersson**, född 1716 2/12 i Härröd Sörgård som son till Torger Persson[90] och hans hustru Helena Olofsdotter[91], död

d. *Helena*, född 1748[92]
d. *Malena*, född 1751 10/10
d. *Anna*, född 1753 11/4
s. *Torger*, född 1755 8/4
d. *Cornelia*, född 1757 25/12
d. *Kerstin*, född 1760 29/3
d. *Johanna*, född 1763 19/4
d. *Ingeborg*, född 1765 29/11

7. s. **Cornelius**, född sannolikt som yngste son, nämnd endast som fadder 1744 15/3 för systern Kerstins barn i Hästevik och 1745 1/1 för Per Erikssons barn i Härröd, Tuve sn, död före 1755[93]

Delvis realistisk ögonblicksbild på en norsk kapare under dansk flagg 1714. Det var fregatten *Lövendals galej* under Peter Wessel som efter avslutat slag skildes från sin fiende med ömsesidigt skålande. Peter Wessel var en av den tidens skeppare som blev adlade, han med namnet Tordensköld. I bildtexten i Svenska flottans historia står att den ger en *"levande föreställning om det gosselynne, som på stora nordiska krigets tid kunde göra sjökrigarens blodiga hantverk till serier av äventyr och fräcka och glada dåd".*

[90] Torger Persson son till Per Torgersson i Skäggered, Björlanda sn, och hade t.ex. brodern Erik Perssons son Per i Härröd som fadder vid sonen Lars (bror till Jöns) dop av barn 1749 26/2.
[91] Hennes namn enligt VHHR 1750 4/10.
[92] Skall enligt hfl ha varit född då, men är inte införd i födelseboken åren däromkring. Kanske döpt i Björlanda sn.
[93] Nämns inte bland arvtagande syskon till den i Holland avlidne brodern Anders (VHHR 1755 4/6).

Konstapeln Nils Rasmussons i Viken familj

m. **Nils[94] Rasmusson**, konstapel[95] i Viken Nordgård[96], född i Röra Sörgård, Björlanda sn, som son till Rasmus Carlsson, Nils död efter 1723[97] i Viken Nordgård.

gift 1671[98] med

h. **Kerstin Nilsdotter**, född säkerligen i Viken Nordgård som dotter till Nils Olofsson (nämnd fr.o.m. 1648, död 1674 eller senare[99]), Kerstin död 1704[100].

s. **Erik**, styrman, född 1674, gift till Viken Mellangård (se honom)

s. **Rasmus**, född 1680-83[101], utomlands 1702

s. **Nils**, född 1684-87[102]

s. **Lars**, född 1684-87, (enr 1700), död efter 1716[103]

d. **Kerstin**, nämnd 1716-23 som gift i Viken (se not 67)

d. **Maret**, gift till Röra Sörgård, död där 1730[104]

d. **Karin**, nämnd hemma 1705 (mtl), död 1748[105]

[94] Han skrivs i många översikter envist som *Nils Cornelius* Rasmusson. Detta är en feltolkning. Det står visserligen så en gång, men bara en enda (mtl 1693), men där står först Nils, och Cornelius är tillskrivet efteråt. Cornelius uppfattades då för tiden som en (finare) variant av Nils. Det var därför självklart omöjligt att använda båda formerna för en person samtidigt. Manliga dubbelnamn användes inte av allmogen. Formen Cornelius kom in från Holland genom kontakt via sjöfarten och blev populär vid sekelskiftet 16-1700. En och annan i området hade dock redan i början av 1600-talet lagt sig till med denna form. Det är alltså sannolikt att Nils kan ha kallats Cornelius i vissa sammanhang, men i alla källor under hans livstid (utom i mtl 1693) står han bara som Nils Rasmusson. Nils användes nästan undantagslöst, och Cornelius bara en gång: man kan möjligen skriva *Nils (Cornelius) Rasmusson* eller *Nils/Cornelius Rasmusson*.

[95] Underofficer vid flottan som hade hand om artilleriet, en på vartdera kanondäcket.

[96] Nämnd där fr.o.m. mtl 1673 (daterad 1673 25/2). Kallas konstapel ännu 1717 (se not 15), men var i längd över enr 1702/03 ”förlåfwat Constapel”, dvs avgången. Tas inte upp bland dem som erhållit pension.

[97] Testamenterade 1717 allt lösöre till dottern Kerstin (VHHR 1717 17/10), men behöll sitt fasta arv i Röra. Hon betalade honom 1719 15/2 för detta arv och fick fasta 1723 12/2. På inget av dessa ställen skrivs ”sal.” om Nils. Vad gäller Kerstin svårt att räkna ut vem hon var gift med.

[98] Enligt huvudtionde i LR.

[99] Nils Olofsson nämns med hustru t.o.m. 1675 (mtl). Då även Nils Rasmusson nedanför, men 1680 bara en Nils kvar, säkerligen Nils Rasmusson.

[100] Liksom ofta tidigare sjuk i mtl 1697 (daterad 13/1), sedan ej nämnd, men maken kallas inte änkling förrän i mtl 1705.

[101] Nämnd 1700, i enrolleringslängden. Skall då ha varit 20 år gammal och fyra år äldre än Nils och Lars.

[102] Endast nämnd 1700, i enrolleringslängden. Skall då ha varit 16 år gammal och fyra år yngre än Rasmus.

[103] Nämnd 1700, i enrolleringslängden. Skall då ha varit 16 år gammal och fyra år yngre än Rasmus. Han tas upp i rullan 1716 som antagen 1704, men nu frånvarande.

[104] Gift I (oklart när men säkert enligt mtl senast 1716-17) med Nils Andersson (död 1719), barn Anders och Anna, gift II 1721 med Per Andersson, dotter Annika. Bou 1730 25/4. Nämns i denna som syster till styrmannen Erik Nilsson i Viken.

[105] Nämns som syster till styrmannen Erik Nilsson i Viken (enligt bou 1730 25/4 efter systern Maret). Gift med Hans Hansson i Önnered. Bou 1748 16/6. Hade barnen Hans, Olof, Per, Kerstin, Ragnhild och Anna.

Viken

Karta och historik

Utsnitt av kartografen Gripenhielms karta från 1694. Man ser ”Wijkan” strax nedom mitten med markering för de tre enskilda gårdarna, med den urgamla landsvägen gående strax intill. Det är tydligt hur de har en riksgräns på två sidor och ligger mellan de svenska socknarna Tuve (t.vä.) och Lundby (t.hö.) och alldeles innanför Nya Älvsborgs fästning och Vikefjord. Ja, Viken och dess närområde har sedan de nordiska rikena bildades legat i skärningspunkten mellan de tre länderna. De flesta av de gårdar som nämns i texten är utritade och kan identifieras även om namnen stavades annorlunda än nu. Riksgränserna märktes i det dagliga livet inte så mycket av dem som bodde där. Gårdarna i Viken hade enligt ett dokument från 1497 sedan urminnes tid sökt sig till tinget i Bärby på norska Hisingen, utom när de periodvis erövrats av Sverige eller Danmark och lytt under Älvsborgs slott. I dokumentet nämns den äldste kände invånaren ”*Anbjörn i Vighen*”, vilken tydligen företrädde alla gårdarna där. Nästa gång åborna nämns i bevarade källor är en generation senare, i gengärden (särskild skatt som uttogs för ett visst ändamål, ofta felaktigt kallad jordebok)1528: Tord, Nils och Anders.

Vikens tre gårdar var frälsegårdar och ägdes vid mitten av 1400-talet av väpnaren Eggert Grupendal. Denne skänkte 1476 de tre gårdarna Viken och en del av Sörröd till sin styvdotter Dorotea Håkansdotter och hennes make väpnaren Laurents Nielsson. En väpnare (sven av vapen, vapensven) var en ung man i vapentjänst hos en riddare. Länsherren på Bohus Henrik Krummedige tilldömdes 1499 dessa gårdar, men före 1528 gick de honom ur händerna till svenska adelsmän. De här gårdarna kallades därför *svenskegods*. Det bestod av gårdar i Bohuslän som de svenska ägarna kommit över genom giftermål och således var befryndade med de norska släkterna. Mer om de svenska ägarna kan ses i bilaga F.

År 1744 5/6 uppbjöds de tre gårdarna i Viken av amiralitetskapten Nils Gyllenskruf, vilken köpt dem av kanslirådet baron J. G. Sack för 3.000 daler silvermynt och direkt sålde dem vidare till amiralitetskommissarien och bokhållaren *Bengt Engström* (död 1767). Han fick senare problem, varvid hans gårdar hamnade i kvarstad för

skulder till kronan och andra (vilket även negativt påverkade möjligheterna att upprätta boupptecknin 1747 efter skepparen Erik Nilsson). År 1748 12/10 blev Engström skyldig styrmannen och besättningen månadshyror på nästan 600 daler silvermynt för resor med hans skepp Christina (namn efter hustrun), varför via Göteborgs RR och VHHR anhölls om inteckning i Viken-gårdarna. Tydligen lyckades han ändå inte betala dessa hyror, då enligt tingsrättens protokoll 1757 2/11 Mellangården måste säljas på auktion (samma besättningsmän som 1748). Sedan satsade han på fiske och blev delägare i ett vadlag i Helgered i Björlanda, för vilket man kunde erhålla premiepengar (VHHR 1767). Han ägde och bodde då i frälsegården Arendal i Tuve sn.

Läget vid stranden var inte det bästa. Från början var gårdarna helgårdar, men fick tidigt förmedling till halvgårdar. Hela tiden bodde två familjer (en huvudman som kom med i jordeboken och en husman) på vardera av de tre gårdarna, vilka alla tre t.ex. i samband med tiondesättningen 1694 ansågs lika goda. Man skrev redan under den danska tiden ”*gammal förmedling för ringa ägor*”. Efter övergången till Sverige gjordes en revidering av gårdarna i Bohuslän. Då erkändes den halva förmedlingen. Man skrev: ”*stranden och Salte siöön hafuer förminskat och wthslagit Engen för gårderna, och lijdet alla lijka skadha till 70 stacher wald*”..

Tydligen försökte myndigheterna få bort förmedlingen, då invånarna 1739 ansåg sig behöva en ny mätning och förmedling. Man skrev då i tingsrättens protokoll: *Ägorna är belägna intill saltsjön, så att ängsmarken dagligen bortsköljes, liksom om hösten när det är flod. Isen bottenfryser och tar med sig jord, sand och sten när den lossnar. Detta blåses upp på de bästa markerna och förstör dem*. Invånarna var i princip tvungna att bedriva sjöfart för sin utkomst, vilket ju så tydligt framgår av texten[106]. Denna sjöfart var för skepparna i Viken densamma som de i Göteborg bedrev; storsjöfart mellan staden och Holland och England, samt i viss mån Stockholm. Den följde inte alls den som gällde för Hisingens västligaste del och skärgården. Denna mindre allmogesjöfart hade en annan axel, nämligen mellan Bohuslän och Danmark-Tyskland. Dessa sjöfarare nämns ibland i Kungälvs och Marstrands handlingar från 1600- och början av 1700-talet, medan Vikens där helt lyser med sin frånvaro. Inte heller verkar Viken-borna märkbart ha deltagit i det stora sillfisket som började 1747.

Emigration

En uppfattning om antalet personer som flyttade utomlands kan man få genom boupptecknin garna. Detta material är dock av flera anledningar inte lätt att göra statistik på, t.ex. att bara en tredjedel av dem finns bevarade och att det finns ett antal emigranter i domböckerna och mantalslängderna som inte nämnts i boupptecknin garna. Men jag gick igenom alla dessa handlingar (i VHHR och ISHR) fr.o.m. det första året 1727 och 40 år framåt: Björlanda 43-10, Torslanda 27-2 och Öckerö 32-3. Siffrorna (totalantalet bou-antal bou med emigranter). Av dem har inkluderats enbart de upptecknin gar där myndiga barn fanns och skulle ha kunnat flytta utomlands.

Resultatet blir att i medeltal 15 % av familjerna i de tre socknarna hade minst ett barn som emigrerade: Björlanda 25 %, Torslanda och Öckerö cirka 10 % vardera. Anmärkningsvärt är att Björlanda bara hade 43 utvalda bou mot Öckerös 32, medan befolkningen 1750 var cirka 1500 resp. 330. En närmare analys av detta förhållande ter sig i detta sammanhang meningslös. Utflyttningsorterna var oftast Amsterdam och enstaka ggr Köpenhamn, ibland heter det bara ”*utomlands vistande*”. Vanligast var att ett av 3-6 barn emigrerade, men i en familj hade samtliga barn, tre söner, sökt sin näring utomlands, i tre familjer 2 av 5 och i en familj 3 av 8.

Det kunde kanske vara intressant att titta mer på detta (medtagande även andra källor än bou) och även göra statistik på hur stor andel av männen som blev engagerade i flottan. Man borde kanske även titta på olika delar av Björlanda, där det fanns en liten kuststräcka men ett stort jordbruksområde, medan det i Torslanda och Öckerö var tvärtom.

[106] Ett tecken på detta är att vid, den i och för sig viktiga, tiondesättningsförrättningen 1694 samtliga åbor var frånvarande och utan tvivel ute på sjön.

Siöhierta

Kapten Anders Nilsson von der Wijk (1634-1701)

Släkten Siöhiertas vapensköld.
Rekonstruktion av förf. utifrån blasoneringen

Denna släkt med ett så vackert och passande namn tillhör ett stort antal adelssläkter som inte introducerades på Riddarhuset. Någon beskrivning och numrering av dessa ges inte i litteraturen. För dem redovisas i stället för vapensköld den s.k. blasoneringen, dvs beskrivning i text av vapenskölden. Se närmare bilaga E.

Släkten Siöhiertas äldre släktled i Viken

”Nils Carlsson på Lilla Rödjan och hustrun Anna Toresdotter och hennes kusin änkan Lena Persdotter stämt bonden Jöns Larsson ibm för att visa åtkomst till ¼ där. Anna Toresdotters och Lena Persdotters morfars far Anders Olofsson hade sålt eller pantsatt till **hr cap. Anders von der Wijk**, som sedan lämnat denna halvgård till sin bror Lars Olofsson [i följande handlingar rättat till Nilsson], från vilken hustruns morfar Erik Andersson inbördat ¼. Den andra ¼ gått till Lars Olofssons arvtagare intill Jöns Larsson. För svaranden infann sig hennes tillkommande måg Hindrik Andersson” [normaliserat sammandrag från VHHR 1762 24/5].

En Anders Olofsson pantsatte alltså 1662 21/1 (VHHR) fyra öresbol eller ¼ odel (hälften av denna halva kronoskattegård) i Lilla Rödjan till Anders Nilsson i Viken. Denne överförde panten till sin bror Lars Nilsson i Viken, vilken genom sin son Olof Larsson förde gården vidare genom generationerna till de nu tvistande parterna. Målet ansågs kräva ett avgörande i lagmansrätten, men den dom som avkunnades 1763 10/9 gällde bara en procedurfråga om de gamla åtkomsthandlingarna som man tvistade om (VHHR 1762 26/5, ovan, och 22/10). Efter många turer i tingsrätten kunde släktlinjerna ändå säkerställas och målet avgöras.

I VHHR 1764 23/10 nr 34 finns i gamla redovisade dokument uppgifter om släkten sedan mitten av 1500-talet. Genom en sammanställning av dessa uppgifter och andra i de nämnda målen får man följande sannolika släktlinje.

I

m. **Anders Björnsson**, nämnd 1542-68 på den ena gården i Sörröd
h. **Brigitta Andersdotter**

II

s. **Björn Andersson**, nämnd 1568-1610 i Lilla Rödjan och hade fem syskon (förening mellan samsyskonen 1582 6/3)

III

s. **Anders Björnsson**, nämnd 1580-1610 i Viken (före honom 1568 Nils Simonsson), möjligen sedan 1604-36 i Lilla Rödjan, och hade två syskon

IV

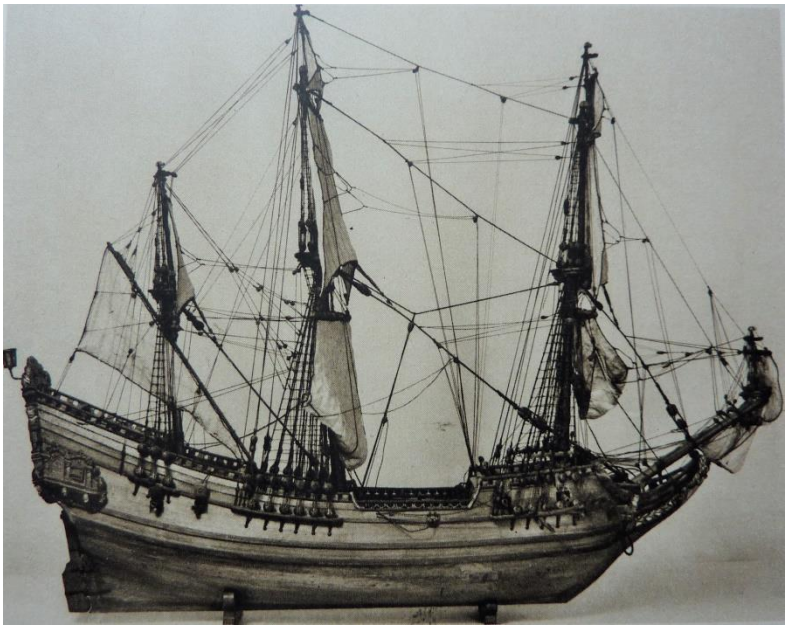
s. **Nils Andersson (d.ä.)**, nämnd i Viken 1611-45 (skattelängder), och i ÖHHR 1635 7/10, då han ännu vid julen 1634 inte betalat tillbaka ett lån på 59 riksdaler som han med (mågen) Olof Persson i Synneröd, Tuve sn, tagit 1627 av rådmannen Olof Toresson i Göteborg. Nils död 1645 (bou 24/10 – i boet ingick hemmansdelar i Hovgården och i Lundby sn), hade sönerna Lars (se kommentarer nedan), Erik (här följande) och Anders (generation V, nedan) och dottern Karin (gift till Synneröd och enligt mtl död där 1671, se nedan). Denne Erik Nilsson nämnd dels i VHHR 1663 24/11 och 1665 5/12, boende i Viken, då han som ombud för sina syskon pantsatte 2½ öresbol i Sörröd Bergegård för 40 daler till en Anders Hansson, och dels 1676 23/10 då han som husman i än Mellangården, än Nordgården, med systrarna Kerstin och Börta stämdes av Erik Andersson (Wijk) ibm för olovlig krogverksamhet (krympling/vanför i flera mtl och ej nämnd efter 1694).

I VHHR 1765 21/2 skrivs sist, efter det om anorna i Lilla Rödjan ovan, då det inte gick att avgöra ärendet den dagen: ”*änkan Maria Eriksdotter i Wiken och Kerstin Eriksdotter i Sörröd anhåller om anstånd*”. Detta ger en koppling mellan grenarna Wijk och Siöhierta som närmare belyses nedan.

Viktiga upplysningar om familjen fås i ÖHHR 1649 19/9 och 1673 28/1 (jfr också med ÖHHR 1635 7/10 ovan). Det framkommer där att Nils Anderssons hustru gifte om sig efter hans död 1645. Den nye mannen sålde halva Synneröd, underskrivet ”*Wiigen d. 2 apr. 1649*”, som var hustruns arvejord[107], och den andra halvan som var dottern Karins man, båtsmannen Olof Perssons köpejord, till den från Amsterdam invandrade göteborgaren Cornelius Claesson. Sonen Anders Nilsson var då ännu omyndig och klandrade långt senare som rätt bördeman denna familjs vidare försäljning 1672 9/10 av gården till Anders Carlsson i Syrhåla och Erik Persson i Synneröd (vid tinget 1673 28/1), men fick inte rätt eftersom den ansågs ha gått rätt till och givits fastebrev (lagfart) på.

[107] Olof Persson i Synneröd nämns från någon gång 1630-35 i gamla boskapslängder (bevarade på Riksarkivet). Senare delade han gården med en Erik Persson. Före Olof nämns en Erik 1621 i samma slags längd. Kanske det i släkten vanliga namnet Erik kom härifrån.

Genom skattelängder för Viken efter Nils Anderssons död 1645 ser det ut som om hans efterträdare i äktenskapet var Nils Olofsson då denne kom efter honom på samma plats i längderna, och att familjen bodde i Nordgården. Då får vi det möjliga släktsambandet mellan grenarna Wijk och Siöhierta att Anders Nilsson kan ha varit halvbror till Maria Eriksdotters svärmor Kerstin Nilsdotter[108].

Pinass från andra halvan av 1600-talet. Den svaga bestyckningen visar att det rör sig om ett kofferdiskepp.

Från Svenska flottans historia.

V

s**. Anders Nilsson**=kapten Anders von der Wijk, född 1634 23/12 i Viken, nämnd där 1655, då han fälldes i rätten för att ha ”besovit sin hustru medan de var fästfolk” (alltså gift 1654/55) och 1656-57 som strandsittare[109], död 1701 12/8 i Karlskrona. Namnet ”von der Wijk” (ibland ”van der Wijk”) användes omväxlande med bara ”Wijk(a)”. Så t.ex. skrivs han 1680 9/8 i RR ”Anders Nillssonn Wijka” när han i samband med en av ägarnas skuldsättning tillsammans med två andra ”skeppskaptener” skulle värdera skeppet Maria som låg på Göta älv.

I en översikt på nätet skrivs: ***Anders von der Wijk, adlad Sjöhjerta***. *Född 1634-12-23; arklimästare vid Amiralitetet 1658; löjtnant 1676; kapten s. å. adlad 1698 den 20 April; afsked 1700: † 1701-08-12 i*

[108] Det går nätt och jämnt ihop åldersmässigt, och det visar att Karin Nilsdotter var nästan en generation äldre än brodern Anders. Då bör det ha varit så att Nils Andersson d.ä. var gift två gånger och att Karin var halvsyster till Anders.

[109] Det finns ett svårförklarligt mål i Göteborgs RR 1655 17/9 och 4/10, där en Anders i Wijk/Wijkan hade avlidit 11 dagar efter ett yxhugg i huvudet, av misstag utdelat av Jermund Pettersson under arbete på fartyget. Åklagarens ombud var en Anders Nilsson som vittnade om hur det gick till och som väl då bör ha varit ombord på samma skepp. Jermund friades efter två veckor genom en 6-mannaed. Enda förklaringen som jag ser det är att vittnet Anders Nilsson kan ha varit Anders von der Wijk, men vem den dödade var går inte att säga: inga andra källor nämner ytterligare en Anders i Viken vid den tiden. Lika svårt att förklara är att det 21 år senare, 1676 i en borgarlängd i RR, i rote 8 heter ”Anders i Wiken död” och samtidigt i rote 7 (jfr ovan) ”Anders i Wiken/Wijka”.

Karlskrona, begrafen i Nettraby kyrka där hans vapen upphängdes. Kallas vanligen Anders i Viken och utmärkte sig särdeles 1676. Detta utmärkande skildras närmare på nästa sida.

Här nedan följer kursiverat (något omflyttat och med markeringar av förf.) de upplysningar som framtagits av framlidna Olga Dahl till hennes monumentala verk om Göteborgs tomtägare:

*Hans **karriär** skildras i Zettersten, Svenska Flottans historia (II, 618) på följande sätt: Nilsson von der Wijk (Sjöhierta): född 25.12.1634, arklimästare 1658, underlöjtnant 22.4.1676, kapten 14.9.1656, kapten på amiral Erik Sjöblads skepp Amarant i maj 1677 och tillfångatagen i slaget under Låland och Falster s. 1 juni, indragen 31.12.1679. Efter år 1680 åter i tjänst, blev kommendör och adlad 1698, död i Karlskrona 1701. Det förklarades i rätten den 13.7.1682, att skeppskapten Anders Nilsson Wika förde skeppet Fortuna, som var helt svenskägt.* Här finns sådant som inte stämmer överens med det som från annan källa meddelas om hans karriär. Blev han kommendör? Se nedan. Årtalen för hans grader kommer inte i kronologisk ordning här, beroende på felskrivning då han enligt en annan källa blev underlöjtnant och sedan direkt kapten samma år.

Ägare av tomt 7:34 i Göteborg*: Anders Nilsson i Wika skeppar (kapten) 1668–81 M1678 Anders i Wika skeppskapten 1 tomt Gustavi tomtöreslängder 1670–81 1 tomt Berg säger i Husägare och tomter att Hans Olofsson den 7.10.1665 sålde gård till Anders Nilsson skräddare – möjligt är att köparen i stället var Anders Nilsson skeppare*.

Angående skeppet Fortuna 1682: detta mål kan jag inte hitta i RR eller KR, varken i originalen eller i renovaten. Säkerligen är 1682 en felskrivning, då jag i mina avskrifter av Göteborgs RR:s registratur har en notering från sommaren 1672 som säger att ”skepparen Anders Nilsson i Wijken” var medredare i skeppet Fortuna tillsammans med en Jon Olofsson och skulle gå till Dunkerque.

Det kan synas som om Anders Nilsson von der Wijk i grunden var kofferdiskeppare och bosatt i Göteborg. Redan i skeppslistan 1672 nämns han under Göteborg med fartyget[110] Fortuna på 70 läster. När det drog ihop sig till krig blev han värvad till flottan och befordrad. Det stämmer precis med arklimästare vid kriget 1658, löjtnant och kapten i kriget 1676-79 och (möjligen – källorna ej samstämmiga) kommendör inför det stora nordiska kriget 1700-1720. Han flyttade nog inte till Karlskrona förrän ganska sent.

Fortsatt forskning har gett följande bild av Anders Nilsson von der Wijk/Siöhierta:
Före 1682 kan han inte hittas i Amiralitetets rullor, varför uppgifterna om hans avancemang inte kan verifieras. Han antogs enligt rullan vid årets begynnelse 1682 (på Kungsör av ”hans excellens generalamiralen” – Kungsör möjligen ett fartyg som bl.a. låg i Göta älv 1698) och kallades t.o.m. 1683 i Amiralitetets mönsterrullor bara *Anders Nilsson, Anders i Wijken eller Anders Nilsson i Wijken*. Rullor för 1684 fattas, men fr.o.m. 1685 kallas han *Anders von der Wijk*. Troligen sammanföll namnbytet med att han 1683 3/2 avancerade från kapten med överlöjtnants lön till full kaptenslön. År 1699 står han som skeppskapten, graden mellan kapten och kommendör, och 1701 finns han inte med i rullorna längre (1700 fattas). Slutsatsen blir att han sannolikt inte, som Zettersten hävdar, avancerade till kommendör (men näst intill).

[110] Karakteriseras som fleute (flöjt). Flatbottnat, tungt och fylligt handelsfartyg av en typ som på 1600-talet var vanlig framförallt i Nederländerna (Wikipedia). Rundgattat.

Anders Nilsson i Viken flyttade tidigt från födelseorten till Göteborg. Där är han pga bristande källmaterial svår att hitta, men i amiralitetsrullorna står att han bodde i Göteborg. I biografin ovan nämns att han som skeppskapten 1682 förde skeppet Fortuna. Det, tillsammans med rullornas uppgifter, visar att det måste ha varit 1672, och kanske ännu i flera år därefter. I Svenska flottans historia, boken om Göteborgs eskader och örlogsstation, samt Gulowsens bok om Gyldenlövefejden som kriget kallades, berättas att han 1676 16/7 som löjtnant på en fregatt under amirallöjtnant Sjöblad var den förste att efter erövrandet äntra det danska skeppet *Kiöbenhavn* under amiral Rodsten utanför Nya Älvsborg och hala dess flagga. Skeppet drev dock på grund, fattade eld och sprang i luften. I Göteborgs RR förekommer Anders namn flera gånger under 1680-talet. År 1680 9/8 fick han i uppdrag att, med två andra skeppskaptener, besiktiga ett fartyg på Göta älv, då en av ägarna hade dragit på sig skulder. Och 1687 22/3 skrev han som ”kronans kapten vid sjöstaten Anders von der Wijk” (uskr Anders von der Wijken) och de andra redarna i kaparen *Flygande Hiorten* en attest angående en pris, skeppet *Hwijta Fortuna*, som uppbringats i ”*näst förgången örlog*” av kaparkaptenen Nils Larsson Rya. Redarna hade ännu efter många år inte fått ersättning från kronan och drev ihärdigt en rättsprocess.
Möjligen hade Anders förflyttats till Karlskrona 1688. Kanske han var ute och seglade. Det året drevs ett mål mot sonen Nils von der Wijk som tydligen vid något tillfälle hade hamnat i slagsmål. Det tog lång tid att fullfölja målet via under- och överrätt, då Nils oftast var frånvarande och *modern fick svara för honom*. T.ex. var det så den 17 maj att han stod ”*på resande foot och Sägellfärdig och winnen blåser god*”.
Hur det var med hans flyttning till Karlskrona och begravningen i Nättraby har varit omöjligt att få fram genom mantalslängderna och kyrkböckerna, vilka inte är fullständigt bevarade. Man borde kunna hitta något vid en genomgång av främst domböckerna, men detta överlämnar jag till någon som vill forska vidare i släkten Siöhierta.

h. NN, nämnd ännu 1688 21/6 i Göteborg, tyvärr utan angivande av namnet: *I rätten klagade Anders Printz den 21.6.1688 över att kapten Anders von der Wicks hustru hade förhållit honom redskapen till hans farkost, så att han denna sommar måste mista frakten. Hon hänvisade till det pågående målet mellan Anders Printz och hennes son Nils von der Wijk i underrätten.*

Den svenska fregatten Wita Örn under strid 1712.
Från Svenska flottans historia.

VI a

s. **Nils Andersson** von der Wijk[111], *underlöjtnant 1689, överlöjtnant[112] 1698 2/3* (BN), *kapten vid amiralitet 1700, kommendör 1715; † 1716-06-27 i Karlskrona sonlös och ätten utgick med honom på svärdsidan. Gift med* ***Elisabet Ehrenskiöld****, dotter av överkommisarien vid Amiralitetet Erik Nilsson, adlad Ehrenskiöld, och Maria Hansdotter* (Wikipedia). *Var under en konvojresa med* Spes *1694 i handgemäng med en engelsk kapten som försökt visitera fartyget. På engelsk sida hade man fått uppgifter att* Spes *smugglade bly och kanoner till Frankrike och kapten Robinson på Garland gick ombord under förevändning att söka efter engelska sjömän* (BN).
Var enligt Lewenhaupt kofferdiskeppare redan 1681. Fick 1687 9/5 burskap i Göteborg[113]. Nämnd som varande skeppare i Gbg RR 1688 17/5 och 21/6 (hänvisning från KR som också följde ärendet t.o.m. 12/12 men sedan verkar ha tröttnat, då inget mer i denna sak finns nedtecknat), då frånvarande och företrädd av modern. Han befann sig dock i Göteborg ungefär då och nämns i Öresundstullen 10/8 då han som ”Nils Andersson Wick af Gottenborg” fritt passerade på väg mellan Göteborg och Gulland (vid Kalmar): han förde krejerten[114] *S:ta Catharina*, som han 18/6 fått sjöbrev på. Den 19 november trodde man att han var hemma igen, men när stämningen skulle överlämnas ”*fanns han ej i sin faders hus*”.
Skepparen Nils von der Wijk förde enligt VHHR 1688 en krejert (bild på sid. 37) på väg från Gotland. Och här kan vi knyta samman med händelserna ovan om hans frånvarande från rätten och passage genom Öresund. Han avgick 9/10 från Gotland. Några mil utanför Ölands södra udde led han skeppsbrott, och fartyget var sedan ”*bortablivet*”. Lyckligtvis blev besättningen räddad av en holländsk skeppare på väg från Riga till Amsterdam och ilandsläppt vid Helsingborg, varifrån man tog sig hem landvägen och kunde pusta ut hemma den 22 oktober. Vid sjöförklaringen i Göteborg ges fler detaljer, bl.a. namnet på detta fartyg: *Catharina*, alltså det han gick med genom Öresund ett par månader tidigare.
Nils Stämdes 1691 6/7 i RR som ”*skeppslieutenant Nils von der Wijk*” för lägersmål med en Johanna Börgesdotter. Han ville inte ta långvarigt ansvar för henne och barnet utan hellre betala böterna. Det blev ingen rättegång, då han var ”*i konungens ärende med saltelossande*”. Ärendet skulle avdömas i underrätten, men kan inte återfinnas där.
Nils sägs ha uppnått kommendörsgraden. I amiralitetsrullan för 1715 står han som ”ordinarie skeppskapten Nils Siöhierta”. Skeppskapten var graden näst under kommendör. Det är inte lätt att förstå alla grader utifrån rullorna, och benämningarna växlade genom åren. År 1699 var hans far Anders skeppskapten, och då står dessa under kommendörerna, alltså inte helt detsamma, men nästan. För 1717 finns en lista över eftersläpande löner. Där finns Nils Siöhiertas namn under kommendörerna och hade 209 daler silvermynt att fordra för 1711, 1712 och 1713. Han dog 1716 27/6 i Karlskrona.

h. **Elisabet Ehrenskjöld**, död 1744 2/6 i Karlskrona

d. **Anna Barbro**, gift von Stauden

---

[111] Använde som synes av det följande ”van der Wijk” och ”Wijk” om vartannat.
[112] Obs *inte* ”överstelöjtnant” som man ofta ser felaktigt uppfattat, då man inte vet att denna grad då gällde armén och inte flottan. I flottan fanns underlöjtnant, löjtnant och överlöjtnant. Åtminstone för underlöjtnant användes ofta bara löjtnant.
[113] Enligt liggare med borgarlängder i Gbg RR (”Nielβ Anderβon i Wijck”).
[114] Mindre lastfartyg med 2 eller 3 master, ofta använt i Östersjöfart. Kallades även krejare. Bild på sid. 37.

d. **Maria Christina**, född 1702, gift Ankarfjell

VI b

d. **Ingrid Siöhierta**, död 1711 (bou 7/12, där det står ”*beklagel.n påkomne hufwud Swagheet och therpå föllgde dödsfall, sampt andre olyckelige tillfällen har råkat i någon willerwalla*”), gift i Göteborg med skepparen Helge Börgesson Lund[115] *(död 1709 – nytt stolrum i kyrkan efter honom 15/4), enligt bou fyra döttrar; Anna Maria - gift Ahlquist, Annika – gift Palm, Stina och Barbro)*

s. **Bern**, född 1669, dpt 27/12 i Gbg Domkyrkofs (”*Anders Son i Wijka*”)

d. **Kerstin**, född 1671, dpt 29/3 i Gbg Domkyrkofs (”*Anders i Wijckans dotter Kirstin*”)

Kommentarer:

Anders Månsson (”Mogensen”), borgare i Marstrand, bodde i Grimseröd (=Grimsrud, en utmark till Röra och Sörröd, nämnd redan 1388, då kyrkan där ägde två åkrar). Han nämns 1568 i jb på den ena gården i Sörröd (före honom Olof Jonsson 1542) men sålde redan 1555 en del av Lilla Rödjan till Björn Andersson. Han och *Måns Jonsson* i Sörröd sålde 1563 ytterligare en del till honom. En Måns nämns i jb 1580 efter Anders Månsson. *Jon Månsson* var gift med Margareta Andersdotter i Sörröd, syster till Björn Andersson (de var sex syskon). Familjen hade även anknytning till Önneröd och Lunnegården. Den andra gården i Sörröd beboddes av Anders Björnsson och Birgitta (”Brigitta”) Andersdotter. Efter dem kom i jb 1580-1601 en Håkan, och 1604-20(23) efter honom Tore Håkansson.

Anders Olofsson, nämnd i jb 1650-74 i Lilla Rödjan, hade dottern Anna Andersdotter. Hon blev 1669 gift med en Erik Andersson. Hon dog 1692 (skifte 18/6) och han gifte om sig (står redan i mtl 1693, daterad 18/1, med hustru). Han dog 1723 (mtl 1724), varefter änkan Börta Hansdotter levde ända till efter 1734 (mtl). Erik och Anna fick fem barn. Deras söner Erik och Anders fick inga barn. Erik Eriksson var gift med Britta Hansdotter (testamente 1718 12/6). Anders Eriksson var gift med Sigrid Olofsdotter (testamente 1720 16/2), syster till Kerstin nedan (g.m. Jöns Larsson).

m. **Lars Nilsson**, bror eller halvbror till Anders Nilsson i Viken , nämnd 1655-1703 i Lilla Rödjan, hade fyra barn (en styvdotter Sissela Rasmusdotter, nämnd 1701 vid VHHR:s höstting)
h. **Kerstin Mårtensdotter**, död 1689 (skifte 22/8)

[115] Burskap 1688 28/6 som styreman. Skeppare 1695 då han förde skeppet Solen och passerade Öresund 13/12. Nämns även 1701 i Gbg RR.

m. **Olof Larsson**[116], son till Lars Nilsson ovan, nämnd 1692-1715 i Lilla Rödjan, hade döttrarna Sigrid, Maret, Anna och Kerstin
h. **Karin Hansdotter**

m. **Jöns Larsson** på Lilla Rödjan
h. **Kerstin Olofsdotter**, dotter till Olof Larsson ovan, död före 1763

Sammanfattning

Genom olika källor enligt ovan får man en fullständigare och mer nyanserad bild av släkten von der Wijk. I litteraturen nämns mest karriären kortfattat och ibland även enstaka familjemedlemmar. Man får intrycket att det rörde sig om en Karlskronafamilj. Några ser enligt namnet ett ursprung i Holland. Släktforskare har funderat över samband med övriga personer med namnet Wijk.

Det rör sig alltså om en svensk skepparfamilj på Hisingen och i Göteborg, där man känner anorna i fyra generationer före kaptenen Anders von der Wijk (1634-1701). Invånarna i de tre gårdarna Viken var sjöfarare sedan urminnes tid. Många där och i grannskapet hade kontakter med Holland, troligen därav namnformen. Anders von der Wijk var en kofferdiskeppare som tidigt flyttade in till staden och bodde där åtminstone till slutet av 1680-talet, nämnd i tomtlängder och rådhusprotokoll. Han dog i Karlskrona och flyttade nog dit några år innan dess. Liksom många andra sjöofficerare ägde han troligen en fastighet i Nättraby tvärs över viken och begravdes där. Karriären tyder på aktiv tjänst med avancemang i graderna i samband med de krig som utkämpades under hans levnad. Däremellan bedrev han handelssjöfart.

Genom den tidens syn på äktenskapet får vi i Gbg RR veta när han gifte sig; 1654/55. Sonen Nils föddes sannolikt kort efter vigseln. Hustruns namn förblir tyvärr okänt, men hon levde åtminstone till 1688. En dotter, Ingrid, framträder också ur källorna, liksom två mindre barn som dock inte gått att följa. Nils von der Wijks yrkesliv gestaltade sig som faderns, men han uppnådde en högre rang än denne; kommendör. Även han dog i Karlskrona, men levde en stor del av sitt liv i Göteborg som skeppare och nämns där 1681-91. Han kan ha gift sig kort efter 1691, då han nämns i RR i samband med lägersmål.

[116] Inga uppgifter om syskon till honom. Via Anbytarforum ges en intressant hänvisning av Magnus Lindskog. Om det är riktigt var denne Olof gift 2 ggr: "Anno 1701 d. 17 Julii hölts Consistorium /.../ Ytterligare betygade Lejonstierna att för Lieutenant Philip och dhenna dhes hustru är lyst i reformirte kyrkian, hwilket icke är practiquebelt. Een hustru från Holland som haft H: Capit: **Siöhiertas** den äldres brorsohn till man, hon heter Maria Möller född i Stockholm, och har dhen tiden bodt i Amsterdam när dhetta passerat, säger att wid dhen tiden har der stått hwar och en fritt att låta sig wijgas i hwilcken kyrkia dhe sielf wille." *Källa: Amiralitetskonsistoriets i Karlskrona arkiv, Protokoll, SE/LLA/13552/A/3 (1701-1706), bildid: C0074116_00027*

Typiska 1600-talsskepp i strid i mitten av 1600-talet.

Från Svenska flottans historia.

Bilaga A

Sammandrag av mål i Göteborgs rådhusrätt 1756 7/1 (registraturen vol. Ba:67)
(vänligen meddelat av Göteborgsforskaren Lars-Olof Lööf)

Bevis angående arvsrätt efter avlidne sjömannen *Andris Erickssen*, som sedan kallat sig Andris Dirikssen. Senare i handlingen kallas han Andris Dirickzen Hising van Gothenbourg. För tre år sedan reste han härifrån till Hamburg och vidare till Holland. På skeppet Europa, fört av skepparen Jan Roelofsen Smitt, reste han till Smirna. På natten mellan den 16 och 17 jan 1755 omkom han i Kanalen. Han var son till *Erik Nilsson* på Wiken i Björlanda sn på Hisingen (död) och *Maria Eriksdotter*, bröder var bonden *Olof Eriksson* i Wiken och sjömannen *Erik Eriksson* – också han på sjöresa från Holland. Systrarna heter *Kerstin Eriksdotter*, gift med bonden Olof Olofsson i Hästewik, och *Helena Eriksdotter*, gift med Berndt Olofsson i Björlanda, samt *Elin Eriksdotter*, gift med bonden Jöns Torgersson på Herrö. Alla syskonen är födda i Björlanda sn och gården Wiken. Kapten Roelof Hising, boende i Amsterdam, bemyndigades att söka arvet.

Sammandrag av två mål i VHHR 1755 4/6
(avskrift av förf.)

Carl Diricksson från Hisingen född 1732 15/9 i Låssby Innegård. Fadern Dirik (Erik) Persson död för 17 år sedan men modern Maria Torkelsdotter lever ännu. Carl hade för fyra år sedan begivit sig till Holland för att idka sjöfart. Nu hade han som matros på Europa 1753 17/7 avgått från staden Texel. Närvarande var även kapten Olof Gunnesson Hising, nu boende i Amsterdam, och styrman Olof Henriksson Hising, ”som far till sjöss från staden Rotterdam i Holland”.

Kommentar:

Detta och övriga mål gällande Europa visar i koncentrat hur många unga män från Hisingen som brukade ta hyra på holländska fartyg och omkom i tjänsten: det var sju namngivna män bara vid detta tillfälle. En av dem var *Olof Olofsson* (Roelof Roelofsson Hising), vilken var son till Olof Börgesson och Elin Olofsdotter i Syrhåla. Modern Elin var kusin till Anders Erikssons mor Maria Eriksdotter och Olof alltså tremänning till Anders. En tredje sjöman som omkom då var *Peter Diriksen*, son till Erik Persson i Skäggered, och en fjärde *Carl Eriksson* (se nedan), son till Erik Persson i Låssby. Båda dessa lämnade hemorten samtidigt. Peter/Per var, enligt uppgifter som framkommit under min forskning i släkten från Viken Mellangård, befryndad med denna släkt: Erik i Skäggered och Carls mormor var kusiner till Maria Eriksdotter.

Den som fick uppdraget att beställa om arvet var kapten *Roelof Hising* i Amsterdam. Det varOlof Gunnesson som nämns i det andra målet. För att ge en tidsbild och påvisa hur det gick till på den tiden och hur viktig sjöfarten var, särskilt på Holland, skall här göras en utvikning om honom. Olof var född cirka 1690 i Syrhåla i Tuve sn som son till Gunne Bengtsson i Nordgården och for till Holland

1712 och blev kvar där. Detta kan utläsas av hfl för Tuve sn 1761-66, när han till julen 1765 genom brodern Jöns i Syrhåla skänkte 8 daler till Lundby kyrka och 2 daler till de fattiga. Han kallas då på holländska *Roeloff Huysing*. Olof i Amsterdam upprätthöll kontakten med sina släktingar. Brodern Jon Gunnesson blev 1725 gift till den lilla frälsegården Bur i Torslanda sn. Vid dop av ett barn 1728 var Olof hemma i Sverige och var en av faddrarna. Jon Gunnesson blev änkling 1742 och gifte om sig 1749. Då står han som boende i granngården Bulycke. Dit kom han genom att Olof 1748 friköpte den till Jon för 700 daler silvermynt. Han var tydligen välbeställd. Kanske han var anställd av det holländska ostindiska kompaniet.

Det finns ännu idag personer i Amsterdam och Rotterdam med namnen Huysing och Hijsing som kan vara ättlingar till utvandrare från Hisingen.

Bilaga B

Sammandrag av VHHR 1749 9/2 och 1749 8/6

Änkan Maria Eriksdotter i Wiken stämd för att, trots åtskilliga tillsägelser, ej hållit uppteckning efter sin man, skepparen Erik Nilsson, vilken avlidit 1747 i september:

Boet i kvarstad tills uppteckning kan ske.

Änkan Maria Eriksdotter i Wiken instämd, liksom hennes mågar Olof Olofsson i Hästevik, Berndt Olofsson i Fåglevik och Jöns Torgersson i Härröd, för försummad uppteckning efter hennes make, skepparen Erik Nilsson, som avlidit för 1¾ år sedan. Änkan bor på amiralitetskommissarien Bengt Engströms frälsehemman och han nu i 1½ år varit i arrest. Hon har inte vågat genomföra upptecknigen, då han som frälseman inte kunnat bevaka sin rätt därvid:

Åter nästa ting med förordnande för de omyndiga och utrikes vistande arvingarna. Förklaringen godkändes, och länsman Rabe tillhölls att ha stämt felaktigt.

Något mer i saken företogs inte de kommande åren, och någon boupptecknig finns inte bevarad i arkiven.

Kommentar:

Detta mål ledde Margareta Eriksson fel, då hon läste det som om Maria Eriksdotter bara hade tre mågar och alltså tre döttrar. Men det står *”omyndiga och utrikes vistande arvingarna”*. Det visar att det fanns fler barn: omyndiga hemma och sjöfarande söner utomlands.

Bilaga C

Henrik Eriksson Wijk

Göteborgs RR 1714 4/8

”*Bewillades Styremannen Erich Anderson i Wiken en fullmackt för sin Swåger Skiepparen Wällacktat Erich Nillson i Wijken att utsöka i Roschelle i Franckerijke en Summa Penningar och utj Amsterdam hoos Jacob Albrechtson utj Wapen van Gottenburg några Penningar och andra Saker som* [tillhörde] *Skiepparen Hindrich Erichson Wijk, hwilcken förde Coffardie Skieppet från Stockholm S:t Jacob som för 1½ åhr sedan eller något mehra, på sin Resa från Franckrijke med Skepp, Man och alt förolyckad och bortoblefwen*”.

Öresundstullen 1709 22/5

”Henrick Erson Wijck af Stockholm, kom fra ibm, will till Lith”. Fick sjöbrev 1708 29/10 för skeppet S:t Jacob. Fri.

Kommentar

Fadern blev alltså tvungen att genom mågen (”svågern”=felskrivning, inte så ovanligt vid den tiden, beroende på att man inte använde detta ord enhetligt) Erik Nilsson utsöka arvet utomlands. Henrik Wijk hade enligt ovan affärer med åtminstone Holland, Frankrike och Skottland (den viktiga hamnen Leith vid Edinburgh).

Man kan tänka sig att det var så här: Henrik Wijk fick burskap i Stockholm 1708. Det stämmer med mtl och sjöbrevet, liksom det faktum att han inte nämns fler gånger i Öresundstullen som kontrollerats för åren 1708-13. Det framgår inte av denna enda tullräkenskap vad han transporterade. Troligen hade han kontakt med släktingar och bekanta från Hisingen i Amsterdam och en bas där. I La Rochelle hämtade han kanske salt och konjak som var stora utskeppningsprodukter där. Strax efter avresan därifrån drabbades fartyget av en storm och förliste. Det bör ha varit i december 1712, eftersom seglingssäsongen brukade ligga nere från mitten av den månaden till mars året efter och förlisningen skedde för något mer än 1½ år sedan räknat från början av augusti 1714.

Bilaga D

Sjöförsvaret

Utdrag ur Svenska flottans historia (Allhem)

Då en stor del av personerna i denna artikel levde och verkade under en period från slutet av 1600-talet till slutet av 1700-talet som präglades av krig och rustningar, särskilt under *Det stora nordiska kriget* 1700-1720, har det känts nödvändigt att göra en allmän genomgång av sjöförsvaret då. Det har behövts definitioner och beskrivningar av hur mönstringar och annat gick till för att kunna förstå hur personerna levde och verkade. Här följer ett kort utdrag ur det, både till innehåll och volym, stora bokverket Svenska flottans historia.

En *lista över de olika graderna* kan hämtas från rullorna för att ge en känsla av rangordningen och hur många de var och hur många steg en sjöman kunde behöva ta för att klättra uppåt i graderna: amiral, vice amiral, amirallöjtnant, tygmästare, major, kommendör, skeppskapten, kapten, artillerikapten, styrmanskapten, kaptenlöjtnant/överlöjtnant, underlöjtnant, överskeppare, medelskeppare, underskeppare, överstyrman, medelstyrman, lärstyrman, lots, konstapel, konstapels maath(mat, mått)/arklimästare, högbåtsman, båtsman.

Några officersgrader

Schoutbynacht=major. Holländsk beteckning som införlivades i Sverige under 1600-talet.

Kommendör=grad mellan schoutbynacht och kapten. Chef på större fartyg än kapten.

Kapten=sjöman och krigare, chef på större skepp än löjtnant. Periodvis förekom graden *skeppskapten* över kapten (mellan kapten och kommendör), varvid kapten var en som endast åtnjöt *överlöjtnants lön*.

Löjtnant (överlöjtnant)=chef på mindre skepp, pinasser och bojorter och ibland kommenderad till större skepp som tjänstgörande officer, lika många i flottan som kaptener.

Underlöjtnant=provtjänst i ett år och sedan befordrad till löjtnant, 2-3 på varje skepp.

-Rekrytering: *kaptener* från kofferdiskeppare, *löjtnanter* i krigstid från kofferdiskeppare, *underlöjtnanter*, när den graden infördes, från kofferdiskeppare.

I fredstid förfogade flottan över få skepp, och bemanningen hade låg standard. Därför fick man ta tjänst utomlands med bibehållen lön och krav om inställelse vid krig. Det rekryterades också från utlandet, särskilt Holland, England och Tyskland.

Underofficerare

Skeppare (kronoskeppare, över, mellan och under)=chef på mindre skepp och underbefäl på större. Alltså inte synonym till kapten som ju tillhörde officerarna.

Styrman (över, medel och lär)=2 på större skepp, 1 på mindre, antogs från kustbefolkningen och hade rätt till lotsning av kofferdifartyg mot ersättning, *ålderstyrman*=chef över lotsarna som också hade tillsyn av flottans navigationsutrustning.

Konstapel (arklimästare)=chef för artilleriet.

Högbåtsman=biträde till överskepparen som uppbördsman och tillsyn vid uppläggning av skeppet.

Meniga (gemena)

Båtsman=anställdes för ett helt år eller bara för sommarens expeditioner.

Skeppspojke.

-Rekrytering
1. Värvning för en fast kärna av bemanning, ofta från utlandet.
2. Utskrivning vanligast, oftast bara ute under sommaren.
3. Pressning av ”skottmän” (landstrykare som idkade handel utan att betala skatt).

Värvningen av fasta båtsmän (rotebåtsmän) ordnades tidigt under 1600-talet genom att en nämnd utsåg alla som enligt mantalslängden redan var båtsmän, sedan inventerades alla män 15-60 år och ordnades i *rotar* om 10 män. Bland dessa uttogs en frisk man 18-40 år gammal. Fördubblingsbåtsmän tillsattes, som namnet säger, vid krigsfara.

Enrolleringen

En kommission tillsattes 1699 inför det förestående kriget för att försöka värva fler båtsmän än vad den fasta roteringen kunde ge. År 1700 gjordes en inventering av kustbefolkningens befarna och sjövana män i de tidigare danska landskapen (den närmaste milen från stranden). I februari 1704 beslutades om enrolleringen. I början lockades de unga männen av att de då slapp tas ut som soldater. Inte ens till flottan togs de ut, fram till 1709, trots att kofferdiskepparna hade ålagts att ta ut sin besättning bland de enrollerade. De enrollerade hade ett avtal som verifierades på sedlar som utdelades vid mönstringarna och kunde förmedlas genom närstående och grannar om de var ute på sjön och själva frånvarande. De tilläts att i fredstid bedriva sin vanliga kofferdifart eller fiske utan att bli uppbådade till flottan, men fick årligen s.k. *vartgälder* på 2 daler vid tjänst på kronans fartyg. Vid krig utgick månadslön på upp till 5 daler.

Jag skriver här med Lennart Hennels ord i ALE-1971-3: *När Danmark år 1709 åter trädde in i kriget, förändrades situationen helt. Fram till krigets slut synes enrolleringen hädanefter ha uppbådats varje år. Det på papperet mycket tillfredsställande antalet enrollerade båtsmän reducerades betänkligt inför den bistra verklighet, som krävde tjänstgöring. Resultatet av en generalmönstring, som företogs år 1712, redovisade cirka 55 % av manskapet som frånvarande av skilda anledningar. Ursprungligen hade avsikten varit, att enrolleringsbåtsmännen skulle tjänstgöra på den nyinrättade eskadern i Göteborg. Redan år 1710 togs emellertid huvudparten av det disponibla manskapet till fartygen i Karlskrona, vilket gav upphov till kraftiga protester från båtsmännen. Enrollerings-inrättningen, som till en början varit tänkt som frivillig, fick bl. a. av denna anledning ganska snart rekryteras med tvångsmetoder.*

Längderna över den för flottan intressanta delen av befolkningen och över dem som uttogs finns på Göteborgs landskontor. Där framgår att man 1704 13/8 på Gamla varvet gjorde en inventering av alla kofferdiskepp som låg utrustade och segelklara i Göteborg: ”skeppare, båtsmän och matroser” på dessa inkallades först och informerades om den nya inrättningen. Samtliga förklarade sig villiga till fäderneslandets tjänst genom en sådan enrollering till Göteborgs eskader. Skepparna och en del styrmän ville också, förutom enrolleringen, träda i örlogstjänst. Sedan fortsatte kommissionen på samma sätt norrut genom Bohuslän.

Erik Nilsson i Viken Mellangård, sedd i yrkesperspektiv

Erik Nilssons yrkesverksamhet är inte lätt att få grepp om. De som skrivit om honom har inte alltid tolkat källorna rätt. Så t.ex. har han kommit att kalla överstyrman, när det egentligen var hans svärfar som var det. Och det är inte lätt att förstå hur hans verksamhet som skeppare inom handelssjöfarten förhöll sig till hans uppdrag inom flottan. Här är mina funderingar utifrån källornas omnämnanden och de allmänna principerna enligt ovan.

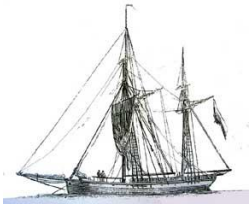
Erik nämns i mtl t.o.m. 1709 (=1708) som son hemma hos fadern i Viken Nordgård. År 1708 var han ungefär 34 år. I mtl skrivs inget i marginalen om hans yrke. Men jag har funnit att han under flera år måste ha varit verksam inom kofferdifarten ända till året för införandet av enrolleringen, 1704 (han var då ”befaren”). Det året var han styrman på göteborgsskepparen Helge Börgessons skepp *Salvator*, tillsammans med sex andra sjömän från Hisingen, bl.a. Mattias Olofsson från Viken. De låg segelklara men kallades till mönstring på Gamla varvet den 13 augusti. Där förklarade de sig villiga att delta i enrolleringsverksamheten. Det innebar för dem att de kunde fortsätta med sin handelssjöfart men skulle bli tvungna att rycka in i flottans tjänst vid hotande krig.
Salvator kallades i likhet med många andra fartyg 1706 27/9 *skepp*, då man gjorde en inventering av ägarna till alla fartygen i Göteborg. Det avsåg en speciell typ av fartyg, till skillnad från galliot, krejare, hukare och skuta. Begreppet skepp låter för oss ospecifikt, och det är svårt att få fram hur det såg ut (skeppstyper: se strax här nedan). Salvator ägdes av hela 12 redare i Göteborg, bl.a. de kända släkterna von Gerdes, Tham och Amia.
Början av kriget var lugn, men 1709 trädde Danmark in i kriget, och då förändrades det hela. För Eriks del betydde det att han blev skeppare efter Helge Bögesson, som dog i början av 1709 (nytt stolrum i kyrkan efter honom upplåts 15/4). Som skeppare tog han 1710 21/11 burskap i Göteborg. Några år senare måste han ha blivit kommenderad till örlogsflottan och kallas då i rullorna 1716-17

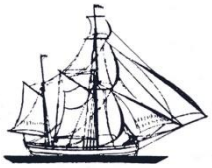
”styreman” (1717 på Gathenhielms kapare) och i mtl 1718 (1716-17 saknas) ”kommenderad båtsman”, 1719 fången, samt 1720 åter hemma utan marginalanteckning om yrket. Mtl har alltså inte noterat att han var styrman.

Här skall inskjutas något om yrket *styrman*, oftast då skrivet ”styreman”. Det betydde vid den tiden ofta lots (ibland kallat ”pilot” eller ”loos”). Den som var styrman var rätt och slätt navigatör, kan man säga. Han kunde vara verksam som lots vid kusten eller stadigt under skepparen på ett fartyg. I skärgården var det många som blev lots och lärde känna vattnen lika väl som sina egna fickor. De var därför värdefulla för flottan vid krig och sattes till styrmän på de fartyg som tjänstgjorde då. Efter kriget kunde den erfarnaste lotsen bli ålderstyrman och ha hand om både den civila lotsningen och utöva tillsyn över flottans navigationsutrustning.
Nu var det nog inga från Viken som var lotsar, utan de arbetade inom handelssjöfarten. Det gällde säkert Erik Nilsson. Han var under några år skriven i Göteborg, men flyttade tillbaka när han kunde ta över svärfaderns gård, Viken Mellangård. Det måste ha skett något av åren 1715 eller 1716. Därför kan det vara så att hans första barn föddes i Göteborg. Därifrån finns inga kyrkböcker eller mtl bevarade från den tiden, så det går inte att få bevis. Detaljerna kring hans bosättning på Mellangården kan ses i avsnittet om honom.
Se även bild och text om styrmän och lotsar på sid. 9.

Fartygstyper nämnda i artikeln (via nätet):

Fregatt:

Galliot:

Hukare/huckert:

Krejare/krejert:

Inte närmare beskrivna i bild:

Skepp: enligt definitionen större än 12x4 meter.

Skuta: mindre lastfartyg, bör vara mindre än skepp.

Båt: användes ofta om fiskebåt, då för tiden inte större än en nutida segelbåt.

Bilaga E

Heraldik

Släkten Wijks vapensköld, hämtad från Elgenstjernas stora bokverk om på riddarhuset introducerad adel.

Den öppna boken på själva skölden betyder kunskap och klubban säkerligen ordförandeskapet i Göteborgs stadsfullmäktige. Överst ses Göteborgs stadsvapen och ett ankare som symbol för hopp, men också för hav och sjöfart. Vingarna med de två ormarna är svårare att tyda. Heraldiska vingar är alltid örnvingar men det är svårt att få fram om de betyder något särskilt. Ormar är de enda vanliga heraldiska kräldjuren. Möjligen är hela konstruktionen med vingarna på en stång och de två ormarna symbol för en förening som den adlade Olof Wijk d.y. tillhörde.

Släkten Siöhiertas stilrena vapensköld.
Rekonstruktion av förf. enligt blasoneringen.

Siöhierta*: En sköld fördelt i längden i två lika delar; det högra fältet är blått och det vänstra af silfver: öfver bägge fälten sträcker sig en bande-vis stäld ström, hvars öfre del i det blå fältet är af silfver och nedre delen i silfverfältet blå, derjemte visar sig ett hjerta uti hvardera fältet, hvilket till dess färger och metaller skiftar mot fälten som sjelfva strömmen. På skölden en öppen tornerhjelm, hvaröfver är en beväpnad arm, hållandes en huggare mellan tvåkronflaggor af deras behöriga färger. Kransen och löfverket är af silfver och blått.*

Blasonering är en exakt heraldisk beskrivning i ord av en vapensköld delar och färg. Konstruktionen av en vapensköld följer särskilda regler. Själva adelskapet symboliseras av *sköld och hjälm*. Ett vapen som innehåller både **sköld** med sköldemärke och **hjälm** med hjälmprydnad och hjälmtäcke brukar kallas ett "fullständigt vapen" (Wikipedia). Vänster sida av skölden är betraktarens högra. En ström är vatten/hav. Hjälmen är en tornerhjälm som kan vara öppen eller stängd, utan särskild betydelse. Den öppna var i alla fall inte adlig före 1762. Kransen och lövverket står för hjälmtäcke (ett sådant kan också vara av typen vapenmantel). Detta tog upp de viktigaste färgerna i skölden. En beväpnad arm betyder att man deltagit i strid för fäderneslandet. Kronflaggor var ungefär detsamma som örlogsflaggor. En huggare var ett smalt, lätt böjt svärd. Vad gäller färgerna indelades de i färger och metaller (guld och silver). Färg fick inte gränsa till färg, och metall inte till metall.

Jag har prövat olika sätt att rita denna vapensköld utifrån blasoneringen och de allmänna heraldiska reglerna, då det visat sig omöjligt att få fram en bild på originalet. Till slut fick jag fram vad jag anser vara det som mest liknar detta. Det jag är osäker på är sköldens form nertill, flaggornas storlek, den blå färgnyansen och utseendet på kransen och lövverket: detta har jag hämtat från en annan släkts sköld. Skulle något i det här förslaget vara fel, får jag återkomma med det rätta. Enda möjligheten att få se originalet är om det finns en privat sköld inom släkten. En sköld donerades av Anders Siöhierta till kyrkan i Nättraby vid Karlskrona. Genom vänlig hjälp av Patric Ogenblad vid Nättraby församling och Christin Nilsson på Blekinge museum kan följande meddelas.

A. I en avskrift av Elerska samlingen står: *På norra kyrkoväggen hänger kapten Sjöhjertas vapen, med denna påskrift: K. majts. till Sveriges trotjänare och capitaine vid dess amiralitet ädle och välborne herr Anders Sjöhjerta, född anno 1634 d.25 dec, och saligen i Herranom avsomnad i Carlscroa d. 12 augusti 1701.*

B. I Sveriges kyrkor, Medelsta härad, Nättraby står på sidan 207: *I klockstapeln ligga resterna av ett skulpterat och målat epitafium, vars färger nu äro nästan alldeles avfallna. Sannolikt det epitafium över kaptenen Anders Sjöhierta, f. 1634, d. 1701, som enligt ELERS hängde på norra väggen. H. 168 cm.*

Alltså fortfarande endast textbeskrivning. Det är nog som man kan förmoda att detta föremål liksom många andra förfallit med tiden, hamnat i kyrkans klockstapel eller tornrum och till sist slängts, då det inte bedömts ha något som helst värde längre. Ett epitafium är en minnestavla över en död som ståndspersoner och präster lät göra över sin familj och hänga upp i kyrkan. Det var alltså inte en vapensköld, men en sådan kan mycket väl ha funnits på epitafiet som en del av det.

Bilaga F

Gammalt dokument om Viken

DN 1497 23/2, Bärby på Norska Hisingen, översättning till nutidssvenska

Vi ringa allmoge bofast på Hisingen kungör med detta vårt öppna brev att när vi Sankt Mattiæ afton år 1497 e. Kr. var på Bärby ting, kom till tinget välbördige herr Henrik Krummedige, riddare och hövitsman på Bohus, och frågade om någon kände till att de som hade bott i Viken, belägen i Björlanda socken, och som nu bor där, borde söka till annat ting än Bärby ting. Då trädde 12 gamla bofasta dannemän fram; Knut Lassesson, Jon …sson, Jon Evensson, Nils Persson, Jöns i Steneby, Carl Larsson, Per Svensson, Bård i Öxnäs, Torger Svensson, Kettil i Bua, Björn Gunnesson och Anbjörn i Viken, vilka 12 ovan nämnda dannemän svor med hand å bok på sin själs salighet och i sanning att de aldrig hade hört annat än att de som bor, och hade bott, på ovan nämnda Viken, rätteligen inte borde söka något annat ting än ovan nämnda Bärby ting, förutom när de var nödda och tvungna därtill av dem som satt på Älvsborg. Att det som står skrivet ovan är sanning, det vittnar vi enkla allmoge och ber välbördiga och hederliga män, Olof Krabbe av vapen, Ingemar Hallesson, Helge Pallesson, Karl Arildsson, Torkel Tordsson och Björn Tjörnesson att hänga sitt sigill under detta vårt öppna brev, eftersom vi inte själva har några sigill.

Datum och plats som ovan

Kommentar:

Formuleringarna följer de allmänna regler och skrivsätt som gällde då för sådana här brev. Det var ett s.k. tingsvittne begärt av Henrik Krummedige. *Vi meniga allmoge* betyder här gemene man, enkel eller ringa. Krummedige var adelsman (”välbördig”). *Beskedlig* var något finare än menig: förståndig, klok, förfaren, redlig, hederlig, rättskaffens, ärbar, men knappast ”förnäm” som vi menar med det ordet. Här kan det också ha betytt att de var gamla (helst över 70 år), då man oftast försökte kalla in dem som levt länge och själva visste hur det var, eller kunde berätta vad en förälder sagt. *Danneman* var helt enkelt bonde av allmogen och hade inget med Danmark som land att göra (i så fall skulle de i stället kallats norrmän). Tolv män vid tinget var ett antal vilkas samlade vittnesmål kunde gälla som bevis. Vid häradstinget tjänstgjorde normalt 6 nämndemän, men i samband med allvarligare brott kunde man kalla in ytterligare 6 från ett grannhärad. De 12 här var dock vittnen.

Budhe betyder Bua eller Bur som stavades lika, men inte Bulycke. Bua och Bur kallades bägge två ”Bude” i jordeboken 1568, men i gengärden 1528 (ofta felaktigt kallad jordebok) skrivs under svenskegodset en ”Bordt (=Bård) i Buue” (uppförd under Björlanda sn, senare mest stavat *Buddj*), och i samma längd under övriga gårdar (1528 och 1542 ej uppdelade i skatte och krono) i Torslanda sn en ”Bent paa Bude” (stavat *Buffue*). Den förstnämnde måste ha bott i Bur som var frälsegård: bara sådana kunde vara svenskegods. Den sistnämnde måste då ha bott i Bua, en skattegård. Bulycke

fanns nog inte då som självständig enhet (kronogård). I de äldsta jb där Bulycke nämns (1568) finns den som tillskriven utanför lidsystemet (en grupp gårdar som skattade för bemanning av en toft i ledungsskeppet, varvid bara denna gård nämndes vid namn). Det betyder att gården tillkommit efter de andra när de fördes till sin lid. Bulycke anses vara en avsöndring från Bua eller Bur. Kanske ursprungsgården blivit skattevrak, så att en del av den konfiskerades av kronan och blev kronogård som Bulycke (=även skriven Buffuelycke och Bualycke, en lycka under Bua).

Jag har normaliserat namnen. De flesta är svåra att lokalisera, då deras hemort inte sätts ut. Steneby ligger i Björlanda sn, Öxnäs i Säve. Personerna som nämns stavas på ett sätt i detta diplom, men annorlunda i ett annat. Vilket är rätt? T.ex. *Torkill Toldsson*. Det betyder möjligen Tordsson, då man enligt uttalet skrev Tol i st f Tord, men han skrivs i ett annat ”Torkill Tolffsson”. Tolf var ett inte ovanligt namn då och är nog det rätta här, annars skulle det inte stått ett d i Toldsson, felläst eller dåligt skrivet när man egentligen menade ett f. Och *Biörn Thiörnesson* är säkerligen densamme som ”Biörn Thorissen” i ett diplom från 1502 och som låter rättare. *Anbjörn (*vanligare Ambjörn*) i Viken* är i och för sig lätt att lokalisera (även om det fanns tre gårdar där).

Nämndemännen hade sigillstämplar som trycktes under tingsprotokollen. Sigill som skulle hängas på brevet var en variant som användes av vissa nämndemän, kanske en äldre form. Vi kan jämföra med 1502: där står uttryckligen att Helge Pellesson och Björn Toresson var nämndemän. De var 2 av 12 då, och alla dessa hade sigill som kunde hängas under brevet. ”Av vapen” (”sven av vapen”) var en adelstitel som kom näst under riddare. Olof Krabbe ägde ett gods i Värmland men har varit svår att hitta mer om. Han och de andra fem var sannolikt nämndemän, om man jfr med 1502: det diplomet gällde att Krummedige lagförde ett antal män som härjat och våldfört sig på Norska Hisingen och Bohus. Det skrevs under vid ting på Bohus (”Baaholm”) den 13 december.

För att förstå innehållet och avsikten med brevet kan man läsa ingressen till diplomet. Ännu mer fås fram genom att studera Wilhelm Bergs bok om Älvsborg (i Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia 1902).

Min slutsats efter analys av brevet är: Krummedige satt på Bohus slott och styrde Bohuslän (Viken och Älvsyssel). Han var i konflikt med den som satt på Älvsborg och ville ha tingsvittne på att Viken hörde till hans ansvarsområde. Det gällde den länge omstridda gränsdragningen mellan Norge och Sverige, då ju Viken ligger i en smal del av norska Björlanda socken som går ner mellan svenska Tuve och Lundby. Älvsborg (och därmed Sverige) kan ha gjort anspråk på Viken och försökt få det att höra till Tuve eller Lundby.

Antingen Älvsborg under tidernas lopp innehades av Sverige eller Danmark tvingades tydligen Viken (och kanske dess närmsta grannar i Björlanda) att lyda därunder, men bara då, i övrigt Norge. Wilhelm Berg skriver en del om tiden kring 1497 och nämner innehållet i detta diplom. Han uttrycker det så: ”*Höfvitsmannen på Elfsborg synes dock stundom haft benägenhet att vidga det svenska området på Hisingen*” (efter att ha skrivit om vilka härader som hörde till Älvsborgs län under och efter unionstiden).

Krummedige ägde själv gårdarna i Viken, liksom Bur i Torslanda sn, Sörröd i Tuve sn och Steneby, Alleby och Östergärde i Björlanda sn. Han tilldömdes dem 1499 från det Grupendalska arvegodset: väpnaren Eggert Grupendal skänkte 1476 Viken och Sörröd till sin styvdotter och hennes man väpnaren Lauritz Nilsson. Gåvan var enligt domen 1499 olaglig. Någon gång före 1528 gick gårdarna

honom ur händerna till svenska adelsmän, och svärsonen Esge Bilde stred efter hans död 1530 förgäves för att få dem tillbaka. Diplomet 1497 kom bara ett par veckor innan Danmarks krigsförklaring mot Sverige efter en tid med upptrappning av konflikten. Med kännedom om denna är det lät att förstå varför Krummedige ville ha bevis för vart Viken hörde. Den 25 maj befallde Danmarks kung Hans Krummedige att ”reta den svenska allmogen” vid gränsen mot hövdingen Nils Claessons Älvsborg som ett led i krigföringen (snarare att *uppegga* än reta som vi använder ordet nu). När Älvsborg kapitulerade 29/9 till Danmark övertog Krummedige även det slottet och hade det i ¾ år, men kunde sedan inte ha det längre då han även hade Bohus. Krummedige kanske var något av en skurk, men en del av det han gjorde var på uppdrag av hans kung.

Vad gäller skatter, var det så att avkastningen från underlydande gårdar var det enda som fanns att avlöna kronans tjänstemän med på den tiden, innan det bildats en fast stat efter unionstiden. De gårdar som kallas *svenskegodset* ägdes av vissa släkter i Bohuslän och Västergötland, ingifta med varandra. I ett diplom från år 1550 sägs att gårdarna i Viken, Bur och Sörröd ägdes av ”*välbördig fru Inger på Malme”* (sannolikt säteriet Malma i Malma sn, Skaraborgs län). Även de övriga ägarna av svenskegods och deras gårdar uppräknas.

Fru Inger på Malma sägs i Björlanda sockenbok ha varit svägerska till Fredrik Stenbocks anfader. Ett samband kan finnas genom Olof Arvidsson Sparre Stenbock, vilkens hustru Karin Haraldsdotter Lake var född på Malma 1482 och hade en syster Ingrid/Ingegerd, död efter 1547, vilken kan vara fru Inger på Malma. Fredrik Stenbocks arvingar ägde gårdarna på Hisingen vid övergången till Sverige 1658.

Bilaga G

Forskning med hjälp av mantalslängder

För att ge en samlad bild av hur man kan använda mtl skall här ges ett exempel från forskningen i släkten Wijk.

Som fadder vid dop i släkten hade man bl.a. hustru Elin Olofsdotter i Syrhåla i Tuve sn (make Olof Börgesson). Det fanns en stark misstanke om att hon kunde vara en nära släkting. Det visade sig i kyrkböckerna att Elin föddes 1700 i Härröd Sörgård i Tuve sn, och att hennes mor var Kerstin Eriksdotter. Kerstin var en tidigare okänd dotter till styrmannen Erik Andersson i Viken Mellangård och syster till skepparen Erik Nilssons hustru Maria.

Fadern till Elin hette Olof Nilsson. I mtl 1708-18 nämns en Olof i Härröd Sörgård, det senare året ”under barnen”: sonen Hans och dottern Annika. Men ingen Elin! Det var dock enligt ovan säkert att Elin var dotter till Olof Nilsson.

Senare utforskades Olof Hansson i Röra Nordgård, även han gift med en dotter till Erik Andersson. Olofs son Hans tvistade om arv i Röra, varvid nämndes ”systrarna, hustrurna Kerstin, Elin och Maret Olsdöttrar”, av vilka Elin sades vara gift med Olof Börgesson i Syrhåla. Det skulle betyda att de tre var systrar till Hans och att alla dessa var barn till Olof Hansson. Men det kunde ju inte vara så att Elin både var dotter till Olof Nilsson och Olof Hansson! Något var fel här.

Lösningen kom genom en ny kontroll av mtl: jag hade hoppat över vissa år. Nu fann jag i mtl för 1705 att Olof Nilsson i Härröd var ”hädanflött” och att en Olof Hansson hade kommit dit. Genom de många beröringspunkterna mellan Viken, Röra och Härröd kontrollerade jag nu mtl för Röra och fann att Olof Nilsson dök upp där samtidigt som Olof Nilsson i Härröd flyttade bort. Och senare nämndes i Röra efter Olof Nilsson änkan Kerstin och sedan även dottern Kerstin och till slut även Elin. Och Elin försvann ur mtl samma år som hon gifte sig till Syrhåla.

Nu stämde allt! De tre systrarna var döttrar till Olof Nilsson och Kerstin Eriksdotter. Något mer samband mellan Röra och Härröd finns inte. Men vem var nu Olof Hansson i Härröd som kom dit 1705? Detta kontrollerades med en lusläsning av mtl för Björlanda sn, varvid framkom att en Olof Hansson lämnade Viken Bergegård just 1705. Det måste vara han. Denna familj försvann i glömskan på ett tragiskt sätt genom att två av barnen dog inom några år. Den hade inget nära släktsamband med de övriga personerna som nämnts här. Den här Olof Hansson var en ”dark horse” som ställde till det för både samtida skatt- och tingsskrivare och för oss nutida släktforskare. Det skedde en rockad i tre steg så att Olof Nilsson flyttade Härröd-Röra samtidigt som Olof Hansson flyttade Viken Bergegård-Härröd. Några år senare flyttade Olof Hansson Röra-Viken Nordgård.

Man kan alltså ha mycket stor nytta av mtl. Det här beskrivna är bara ett av många sätt. Kanske någon som inte använt dem så mycket tycker att det jag skriver vilar på lite lös grund. Men det gäller att tolka dem mot andra källor som kyrkböcker med faddrar, bouppteckningar och domböcker. Om allt stämmer mellan dem kan man säga att saken är bevisad och mtl en viktig kugge i bevishjulet.

Då jag fick ihop familjen för ”the dark horse” ovan tas den med här, även om den inte berör de övriga personerna annat än som en påverkan på forskningen. Om inte annat bidrar den till tecknandet av de tre gårdarnas i Viken olika familjer och till att hålla isär familjerna i Viken med så likalydande namn.

m. **Olof Hansson**, sjöman (utrikes i mtl 1694), född cirka 1664 (enr) i Viken Bergegård som son till Hans Bengtsson och hans hustru Ragnhild Nilsdotter. Enrollerad 1704 9/9 och skrivs då i Röra. I mtl 1705 (=1704) ”hädanflött” (=till Härröd Sörgård), död efter 1718 i Härröd Sörgård

gift 1693 (mtl) med

h. **NN**, död efter 1718 i Härröd Sörgård

s. *Hans*, båtsman, född cirka 1695 säkerligen i Viken Bergegård, nämnd i enr. 1716-29[117] och i mtl 1719-27[118] som ogift, död 1727 före 27/9 (RG)

d. *Annika*, nämnd i mtl 1715-27, bortflyttat 1726/27 (RG, daterad 1727 21/9)

d. *Anna*, född 1709, dpt 18/7, död 1726 19/7[119]

[117] Enrollerades 1716 och skall då ha varit 23 år gammal, säkerligen något yngre. År 1717 sägs han fara med Gathenhielms kapare, 1727 olovligen frånvarande, och 1729 utesluten ur rullan.
[118] Nämnd men ej upptagen till beskattning i mtl 1728 (daterad 1727 25/10). Sannolik kommentar i marginalen förstörd av brand.
[119] I dödboken 1726 19/7 sägs att Olof Hanssons dotter i Härröd Sörgård med fem andra omkommit på kvällen mellan klockan 11 och 12 på älven mellan Masthugget och Lindholmen. Säkerligen denna.

NOR
SWÄNSKE
HÝSINGEN.
HÝSINGEN.
Bierlan
Bierlanna
Holm.
Lille by
Ezsby
Helgerad
Kolsröd
Siöryd
Sörröd
Hara
Sanne
Arendal
Salten
Nya Elfsborg
wijke Fiohl
Tiugsta
Leerbeck
Skogen
Hakiella
Kiellesp
Skiär
Kosh
Arbea
Bobbina
Tiugsta
Berchön
Klavik
Hogwiid
Aramsunds Kolm.
Fordanda
Höyen
Österöd
Hörteröd
Norrie Kiörk
Skogen
Bullan
Amhult
Kierr
Sörhill
Längeholm
Hiertholm
Hiortholm
Forholm
Ellaholm
Fayetwik
Quistlinge by
Södreliesby
Norreliesby
Österliesby
Stenelby
Alleby
Hougare
Hougstena
Kalhee
Nolvik
Quillehn
Elfsbarn
Hiö
Hinsterne
Nolö
Klöfwerskär
Hogwiid
Hiögsholm
Hiögsholm
Hiögsholm